ПІДЕШ НЕ ВЕРНЕШСЯ

П'єса на 4 акти

ДІЙОВІ ОСОБИ

Мальванов.

Хламушка.

Л ю б у ш а.

Темі.

Ш а л і м о в.

Спичаковський.

Ніна.

Пушинка.

В е р н и д у б.

Залізничник.

Таня.

Професор.

Фотографи, репортери, розпорядники кросу, фізкультурники.

АКТ ПЕРШИЙ

Велика, просто, але гарно причепурена кімната. Меблі зсунуто набік, і всю середину ^кімнати займає купа в безладді наставлених і навалених ящиків,

великих пачок і клунків.

В кімнаті нікого немає.

Увіходить Ш а л і м о в. Спиняється здивований на порозі.

Ш а л і м о в. Що таке? Які це речі? Ящики, пачки. Що за неподобство! (Обурений вибігає в коридор, звідки чути його сердитий голос.) Послухайте, товаришу Васильєв. Які це речі в моїй кімнаті? Як не знаєте? Що? Добридень, Серьожа. Навалили повну кімнату якихось ящиків. Ну да, подивись сам. (Повертається до кімнати в супроводі Верни-дуба і Тані.)

Таня. І справді! Вперше бачу.

Вернидуб. Дійсно, якась нісенітниця. І в коридорі теж ящики. Тісно стає на світі, товариші./ Таня. Тобі скрізь тісно. Ведмідь.

Вернидуб. В повітрі не тісно. Постривай, складу іспит — полечу.

Таня. Уявляю.

Увіходить Ніна.

Вернидуб. А, мовчазна красуня!

'Ніна. Добридень, Олександре Івановичу. Боже мій, скільки у вас речей!

Ш а л і м о в. Це зовсім не мої речі! На біса мені якісь консерви й рушниці.

Ніна. Не ваші? А чиї ж?

Увіходить Хламушка.

Т а н я. Хламушка прийшов, Хламушка! Хламушка, що все бачить і все знає.

Вернидуб. Але не більше, ніж комар. Все', що перевищує зростом цього звіра, для нього не існує.

Хламушка. Чому ж? Такого бика, як ти, я в усякому разі бачу.

Шалімов. Ну, а ці ящики ти бачиш?

Хламушка. Бачу. Це ящики Мальванова.

Вернидуб. Якого Мальванова? Та невже?

Т а н я. Та невже? Того самого? Відомого? То він же десь далеко, на Памірі.

Хламушка. З Паміра він давно повернувся. А тепер збирається в нову експедицію. В Середню Азію. В Устюрт

Таня. То ось які ці ящики!

Шалімов. Так на дия,вола вони тут, у моїй кімнаті? Здається, в мене не Середня Азія!

Хламушка. Йому дали дві кімнати в нашому домі. Але там ремонт. А тут принесли ці ящики і не було куди поставити. А в тебе якраз були полотери, двері були відчинені.

Шалімов. Хороше діло! Не було куди поставити, значить, до мене. Я буду скаржитись.

Хламушка. Та це ж на дві-три години. 2

Шалімов. Я буду скаржитись. Це якийсь Чингісхан ! Та і ви хороші. Пустили чортзна:кого. Теж товариші.

Т а н я. Та годі-бо, Олександре Івановичу,— це ж на кілька годин.

Ніна. Дійсно нахабство. Вдертися в чужу квартиру з

якимись... консервами. ' .

Т а н я (бігає між ящиками). Надзвичайно! Дивись, Сер-гійку,— намет. Ще. Якісь інструменти. Рушниці. Мотики. А це, мабуть, кіноапарат. Ні, я не можу! Кину інститут і поїду. Ти подумай тільки. Бачити жовті піски пустині, оази, гори... Спускатись в долини, де не ступала нога людини. Перемагати простір, прокладати невідомі стежки, — чи може ж бути вище щастя! Кину все і поїду.

Х л а м у ш к а. А ви знаєте, Тасепько, куди саме їде Маль

ванов? Єсть такі солонці в Каракумах Зі звуться вони Барса-

Кельмес 4. Тобто: "Підеш — не вернешся".

Вернидуб. Так і звуться?

Хламушка. Так і звуться. Вернидуб. Здорово.

Шалімов іде в глибину кімнати.

Таня. І він все ж таки їде! Оце людина!

Вернидуб. Ага, загадалася. Будь ласка, їдь, а ми без тебе 500 метрів візьмемо з Валею Вітницькою. Ця добіжить. Побачиш, засіче 77 секунд.

Таня. Що таке! Валька візьме 77 секунд? Хіба що на трамваї. Скоріше ти мене доженеш на 100 метрів.

Вернидуб. Я тебе й зараз дожену, занозо. Ех, і тісно стало на світі! Ніякого тобі простору.

Стрибає через ящики і ганяється за Т а н е ю, яка, сміючись, утікає.

Ніна (обурена). Та тихше бо ви, трохи з ніг не збили. Вернидуб (на ходу). Не гнівайтесь, Ніно Михайлівно, ми перемагаємо простір, як Мальванов. Таня. Найми раніш таксі, черепахо.

Тікає з кімнати, Вернидуб за нею, Хламушка сідає на один з ящиків.

Хламушка. Да, ці доженуть завтрашній день.

Ніна. Скажіть прямо, що ви закохалися в це дурне дівчисько і жалієте, що не можете її догнати.

Хламушка. Звичайно, жалію. Я вже не молодий та ще й короткозорий,— де вже мені за дівчатами ганятись.

Ніна. Ну, тоді чекайте, може, самі до вас прибіжать.

Хламушка (спокійно). ї це буває.

Вбігає Таня, за нею захеканий Вернидуб. Вона біжить просто на Хламушку, хапає його за плечі і ховається за ним від Вериидуба.

Таня. А що, догнав? Купи ем-один 5 спочатку. Хламушка (трохи не падає). Та я ж тут при чому, Тасенько!

Вернидуб (витирає лоба хусткою). Ще б пак, коли скрізь ящики. Доженеш у такій тісноті.

Таня. Да, да, об'єктивні причини. Думаєш, Мальвано-ву легко було на Памір здиратися?

Шалімов (підіймається з-за ящиків, тримаючи в руках розбиту настільну лампу). Мерзавці, розбійники, гун-ни 6! Розбили мою нову лампу. Хай чорт забере цього Маль-ванова! Чингісхан проклятий!

Якраз у цю хвилину відчиняються двері й увіходить Мальванов, який чув останні слова Шалімова. Загальний рух.

Хламушка ї

Таня І Товаришу Мальванов!

Вернидуб)

Мальванов. Привіт! Пробачте, товариші'-, але мені почулося, що хтось із вас посилав мене к чорту.

Загальне замішання. Сміх.

Т а н я. Та що це ви, товаришу Мальванов! Навпаки, ми якраз про вас говорили. Дивувалися з ваших перемог і взагалі...

Мальванов. Да, я чув, здається, рівняли мене з Чин-гісханом.

Сміх.

Вер ни дуб'. Та що це ви, товаришу Мальванов!

Шал і мов (виступає наперед, сердито). А коли чули, то гірше для вас. Якщо ви збираєтесь у Середню Азію, нічого водити каравани через мою кімнату і розбивати мою лампу.

Мальванов. Пробачте, будь ласка, це вийшло цілком випадково, і, звичайно, я не хотів вас образити.

Ш а л і м о в (сухо). Дуже радий! Я теж. А втім, я гадаю, що і в порівнянні з Чингісханом немає нічого прикрого. Адже і він перемагав простір, як і ви.

Мальванов. А ви проти перемагання простору?

Ш а л і м о в. Ні, не проти. Але в мене інші масштаби. З мене досить того простору, що може освітлити моя лампа, яку ви розбили. Але щоб цей простір був моїм.

Мальванов (зацікавлений, підходить ближче). А, ось як... Да, тоді в нас різні масштаби. (З широким жестом.) Нам, більшовикам, потрібні простори, в яких не заходить сонце. І щоб це сонце світило мільйонам людей. Ми повинні прокласти шляхи, з'єднати моря, змінити напрямок рік. Ми повинні підкорити льодові простори й палючі пустині,, щоб і там, на жовтих пісках, де віками біліли кості верблюдів, розцвіло нове життя, зазеленіли поля радгоспів. Ми повинні завоювати пустині для щастя людей, для соціалізму.-

Вернидуб. Да, це я розумію. Там вже не буде тісно.

Мальванов (усміхаючись). А хіба вам вдома тісно?

Вернидуб. Та ні! Це в мене таке прислів'я. Засидишся, знаєте, в лабораторії або в клініці,— ось і тягне на простір, де не тісно.

Таня. Йому скрізь тісно. Скільки він реторт перебив у лабораторіях, якби ви знали,— уму непостижимо. Прямо ведмідь в аптеці!

Вернидуб. А тебе' все ж таки дожену. Зрозуміло, не на сто, а на великому кросі.

Таня. На верблюді хіба що.

Мальванов (простягає руку Тань). А ось ви,— так напевно спортсменка. Вся вперед, як на старті. Як Діана 7 на полюванні.

Таня (спалахнувши). Ах!., професор.

Вернидуб (перемовляє). Ах, професор! Ну, ну, не соромся... (Несподівано м'яко, з гордістю.) Вона в нас, професор, знаменитість, переможниця на спартакіаді. В усіх газетах портрети були — Таня Муравська.

Мальва нов. Ну, аякже! Я добре пам'ятаю. У вас був чудовий час. На 500 метрів — здається, 77 секунд.

Таня. 78 і дві десятих.

Мальва нов. Ну, ось бачите, дуже радий. Вернидуб. А на кросі ти все ж таки сядеш, хоч ти й Діана.

Т а н я. А ти бик у посудній крамниці.

Вернидуб. Знайомтесь, уже з усіма, професор. Це Ніна Михайлівна Кияшко, відома артистка, на прізвище "Мовчазна красуня".

Мальванов. Дуже радий. Рідка чеснота для жінки, та ще актриси.

Вернидуб. Адже ж тепер не пишуть жіночих ролей, то вона й одвикла говорити.

Мальванов (сміється). Хіба що так.

Ніна. Відчепіться.

Вернидуб. А це професор Хламушка. Хламушка. Не бреши, Сергійку, я не професор. Вернидуб. Ну, все одно — будеш. Хламушка, який... Таня. Все бачить і все знає.

Вернидуб. Але не більше комара. Його спеціальність —найдрібніші вимірювання.

Мальванов. А, значить, ви вимірюєте ангстреми. Так, читав. (Тисне йому руку.) Дуже радий.

Вер ни,дуб. Він, знаєте, бачить, як росте трава. Коли на стіл сяде муха, він може точно виміряти, наскільки прогнулась столова дошка. Я сам бачив, як він вимірював довжину й ширину пилинки.

Шалімов. Як бачите, професор, світ неосяжний, і щоб перемогти простір, зовсім не треба їхати в пустиню Устюрт.

Мальванов. А ви все ще не можете дарувати мені розбитої лампи?

Вернидуб. Та вже якось помиріться, товариші. Знайомтесь — Олександр Іванович Шалімов, архітектор.

Мальванов. Ну, тоді зрозуміло, чому ви так на мене сердитесь. Ви любите в усьому порядок, гармонію, намагаєтесь замкнути простір в точні межі. Ну, а я, грішний чоловік, ніяк не можу сидіти' на одному місці.

Шалімов (сухо). Дуже радий. Значить, є надія, що ви заберете, нарешті, свої ящики з моєї кімнати.

Вернидуб. Та годі-бо, Саша...

Таня. Та як вам не соромно, Олександре Івановичу!

Ш а л і м о в. Все це дуже добре, але я не маю ні часу, ні охоти змагатися в дотепах. Мені треба працювати і мені потрібна моя кімната.

Мальванов. Через півгодини все буде забрано. Я зараз покличу товаришів. Пробачте. (Виходить.)

Вернидуб. Ну, й неприємна ж ти людин'а, Саша,— тісно з тобою на світі жити.

Та^я. Як вам не соромно, Олександре Івановичу.

Н і н а. А вам яке діло, Олександр Іванович цілком правий.

Таня. Ганьба! Образити такого чоловіка!

Хламушка. Да, непохвально, брат,— міщанство.

Ш а л і м о в. Та забирайтесь ви всі до біса з вашим Маль-вановим!

Вернидуб. Та ти розумієш, хто він такий! Таких людей знає й шанує ціла країна. Він два роки провів у пустині, щоб знайти старе річище Амудар'ї, щоб перекинути її води в мертві піски Туркестану.

Таня. Чоловік, що завоював пустиню для культури, для нового життя. Чоловік, що переміг простір!

Ш а л і м о в. Ну, то й нехай забирається геть у свою пустиню. (Злісно, але без будь-якої іронії.) Завойовник! Спробував би він завоювати цю кімнату в нашого правління. То нехай не чіпає чужого простору. Чипгісхан!

Вернидуб. Ну, й чудак ти, Сашко.

Хламушка (кладе Шалілову руку на плече, дуже серйозно). Де в чому ти маєш рацію, Шалімов. Простір і перемоги над ним — речі, звичайно, умовні. Але чи можеш ти бути певним, що затримаєш свій простір'тільки для себе? Що життя не прорве те коло, яким ти від нього відмежувався?

Шалімов (раптом зітхає і проводить рущю по лобі). Життя... Здебільшого під цим словом розуміють женщину. Ну, так це мені не страшно. Женщина — друг, тихий геній любові й спокою,— у мене ^. (Оглядається на Ніну.) А інші... їх немає й не буде.

Вернидуб. Не зарікайся.

Та и я. А пам'ятаєте, ви говорили якось, що є одна дівчина в Маріуполі8.

Вернидуб. Да, да, я теж пам'ятаю. Ніна. Які дурниці!

Шалімов. Нічого я не казав. А коли єсть, то між нами тисячі верст і тисячі інших перепон.-Ніна. Про кого ви кажете?

Хламушка. Тисяча верст між чоловіком і жінкою — небезпечніше, ніж невеличкий коридор. Хіба ти не знаєш, що простір з'єднує людей? Нехай тільки Серьожа поїде в Кострому, Таня зараз же в нього закохається.

Таня. І не подумаю.

Вернидуб. А що ти думаєш? Ідея! Це треба опрацювати. А то бігаю, бігаю.

Стукіт у двері. Всі обертаються.

Шалімов. Ще когось чорт несе. Да!

Увіходить рознощиця телеграм.

— Телеграма Шалімову. Шалімов. Мені? Звідки?

— З Маріуполя. Розпишіться.

Таня. Та що ви кажете! А що, коли це якраз... Шалімов. Найдеш тут ручку в такому гармидері. Дай олівця.

Розписується і віддає рознощиці, яка виходить.

Що за проклятий день.(Крутить в руках телеграму.) На диявола мені ця телеграма!

Вернидуб. Та розпечатай, чудак-чоловік. Шалімов. Розпечатай, розпечатай...

Розриває нервово облатку. Читає. Таня, Вернидуб і Ніна заглядають через плече. Хламушка сидить на ящику.

Таня (читає вголос). "Папа вмер продала все приїду дванадцятого з Псаломщиком Любуша". Ну! Подумайте! Та це ж та сама дівчина з Маріуполя.

Шалімов (злісно мне телеграму). Які дурниці! Це просто двоюрідна сестра. Дурне дівчисько.

Таня. Так, розказуйте,— знаємо.

И і н а. Вітаю вас, Олександре Івановичу.

Таня. Так, а який же це Псаломщик, що з нею їде? Теж двоюрідний брат?

Вернидуб. Я, брат, і не знав, що ти "з-під дзвонів" — колокольного походження, попівського роду...

Шалімов (розлючений). Псаломщик — це кінь! Тільки така ідіотка, як Любуша, і могла утнути таку штуку.

Таня. Як, кінь? Живий кінь? Та не може бути! Та куди ж ви його подінете? (Регоче.)

Шалімов (злісно). У вашу кімнату поставлю.

Таня. Та вона просто чудо, ваша Любуша! Люба дівчинка! Я вже й зараз її люблю.

Вернидуб. І, напевне, краще за тебе бігає ' Нін а. За хлопцями.-

Вернидуб. Ого! Помічаєте, як відживає наша прекрасна статуя? Що то значить ревнощі!

Ніна. Відчепіться.

Хламушка (дивиться на годинника). Це все дуже добре, але телеграма, як бачите, спізнилась,— і сьогодні якраз дванадцяте. Вона може приїхати щохвилини. Ось тобі й Псаломщик.

Таня. Так, а чому він все ж таки Псаломщик? Кінь — і раптом Псаломщик.

Вернидуб. А ти що ж, хотіла, щоб він одразу архієреєм був?

Ш а л і м о в. Та йдіть ви до біса з вашими дотепами. Йолопи! Краще скажіть, де я її подіну?

Вернидуб ' (просто). Як де? У себе, звичайно.

Ш а л і м о в. Та ти з глузду з'їхав!

Хламушка. Так, брат, спочатку в кімнату, а потім і в серце. Пропав твій простір.

Ш а л і м о в. Та забирайтесь геть, приятелі.

В цю мить чути новий стукіт у двері. Всі обертаються. Двері' відчиняються й увіходить Л ю б у ш а. Це гарненька і дуже молода дівчина, скромно вдягнена, без усяких речей, з одним лише маленьким чемоданчиком у руці. Увійшовши, вона спиняється зніяковіло, але побачивши, нарешті, Шалі-мова, кидається до нього і, оповивши його шию руками, цілує з ніяковою

і рвучкою ніжністю.

, Л ю б у ш а. Саша! Любий! (Крізь сльози.) Якби ти знав, як я намучилась! Яке жахливе нещастя. Украли... все... гроші, речі., все.

Всі. Як украли! Хто? Де?

Шумно увіходить Мальванов.

Мальванов. Ну, все гаразд. Зараз приїде з вокзалу нащ..завгосп з робітниками. Заберемо все. (Замовкає, бачачи загальне замішання.) Що трапилось?

Ш а л і м о в (відстороняє від себе Любушу). Хто вкрав? Кажи путтям.

Любуша (ще більше зніяковіла). На вокзалі. Розумієш, я тільки вийшла з вагона, .поставила речі і дивлюсь вперед, щоб не пропустити тебе в юрбі. А тут якийсь чоловік... каже... баришня, ви загубили... я озирнулась, а він... схопив мій чемодан. (Вона не може продовжувати.) Все, все вкрали... чемодан, сумочку, багажні квитанції, гроші... дві... тисячі чотириста карбованців... все, що одержала за речі. Все пропало,— навіть Псаломщика не можу викупити.

Загальне дивування й співчуття.

Шалімов (обурений). Та ти з глузду з'їхала. їхати самій,/ недосвідченій, небувалій, та ще з конем. Та тут людям нема де притулитись, платять шалені гроші за кімнату, а вона коня привезла! Амазонка 9, валькірія яка знайшлася. Ще б пак не обікрасти таку цяцю. І взагалі дивуюсь, знайшла куди їхати. Тільки тебе тут і:с вистачало з твоїм Псаломщиком.

Л ю б у ш а (мовчки і злякано дивиться на. Шалімова повними сліз очима. А коли він скінчив, несміливо торкається його ліктя і говорить тихо й ніжно серед тиші, що настала в кімнаті). Папа вмер. У мене ж нікого не лишилося, крім тебе і Псаломщика...

Шалімов мовчить зніяковілий..

Мальванов (несподівано для самого себе). Що за принадна дівчинка! (Швидко підходить до Любуші і втручається з невимушеністю бувалої людини.) Не хвилюйтесь, мила баришня, ми зараз заявимо в розшук, і речі, я певен, знайдуться. І Псаломщику вашому місце буде, тут аж дві стайні. Це все дрібниці — менше з тим.

Таня (підходить і легенько обіймає Любушу). А жити ви поки будете зі мною. Добре?

Любуша з безмовною подякою зводить на неї свої налякані очі.

Вернидуб. А потім і бігати вас вивчимо. Любуша. Як бігати? Навіщо?

Вернидуб. А наввипередки. У нас інакше не можна.

Шалімов (уже опанував себе, бере Любушу за руку). Ну, годі, заспокойся, витри очі, що про тебе подумають. Поїдемо на вокзал добувати твої речі,— я зараз одягнусь. Поїдеш з нами, Серьожа?

Таня. І я!

Любуша (трохи посмілішала). Я вже просила одного товариша... на вокзалі. Такий химерний, в картатому костюмі. Ай!

її чемоданчик раптом розкривається і звідти сиплеться на підлогу десяток великих рум'яних яблук, які котяться під ноги.

Яблука, мої яблука!

Вернидуб (кидається підіймати). Стоп! Держи! Ех, яблучко, та куди котишся... (Підіймає і віддає Любуші.) Маєте.

Шалімов. Цього не бракувало! Що за неспокійне дівчисько!

Вернидуб. Ще. А це мені за працю. (З хрустом кусає яблуко.)

Любуша. Спасибі. Беріть, будь ласка, ще. (З незграбною грацією простягає всім яблука.) Будь ласка,— це маріупольські, з нашого (зітхнувши) саду...

Всі беруть, крім Ніни, що відійшла вглибину і одвернулась.

Мальванов. Чудова дівчинка...

Ш а л їмо в. Ах, та одчепись ти з своїми'дурними яблуками.

Л ю б у ш а. Не сердься, Саша, покуштуй. Це ж наші, пам'ятаєш, як ти їх любив.

Шалі м-о в. Любуша! Це ж, смішно, нарешті.

Вернидуб (плямкаючи). Та не ламайся, Адам нещасний п.

Ш а, л і м о в (злісно бере яблуко і надкушує). Ну, стане дурощів, їдемо. (Кидає надкушене яблуко.) їдемо!

Вернидуб. Бачили дурня, надкусив і кинув. (Бере яблуко, відрізує край і їсть.) Дивись — шкодуватимеш потім.

Хламушка (про себе). Так... похоже на те.

Ш а л і м о в (одягає капелюх і пальто). Пішли.

Мальва нов (до Любуші). Пробачте, мені почулося тоді, що ви казали про якогось товариша в картатому костюмі, якого ви просили знайти ваші речі. Мені чомусь здається, що я його знаю. Який він на вигляд?

Л ю б у ш а (раптом починає весело сміятись). Ах, він страшенно кумедний. Коли я сказала, що якийсь чЬловік вхопив мій чемодан і побіг, він каже: не плачте, баришня, я його дожену. Я, каже, як заєць, бігаю.

Мальванов (все з більшим зацікавленням). Це він! Ну, ну!

Любуша. Тільки, каже, мені треба вийняти устілки

з моїх черевиків. Заждіть, каже, хвилинку.

Мальванов. Це він!

. Т а н я V о

Вернидуб і Хто-

Мальванов. Наш завгосп Спичаковський'. Комік страшенний. Він запевняє, що дожене автомобіль, якщо вийме олов'яні устілки з своїх черевиків

Любуша. Да, да, як в казці.

Та ня (здивовано). Олов'яні устілки? Та навіщо ж він їх носить?

Мальванов. Ав нього, знаєте, тик в ногах — судороги — після операції. От і носить нібито олово в черевиках, щоб ноги не дриґали.

Т а н я. Та що ви!

Мальванов. Бреше, напевно, я ж кажу — чудак. Т а н я (стурбовано). І дійсно здорово бігає? Вернидуб. Ага, ага, помічаєте,— наша чемпіонка вже заздрить.

Шум за дверима, після чого двері розчиняються і в кімнату увіходить С п и ч а к о в с ь к и й. Це високий, худорлявий суб'єкт з гордо піднесеною головою, довгим носом; у .картатому костюмі і досить неподобній крилатці. Говорить гучно, уривчасто, немов короткими музикальними фразами.

За ним увіходять двоє робітників.

Спичаковський (починає прямо з порога). Гаразд, все добре. Багаж відправлено! Завстанції пручався — живо заткнув. Зі мною годі. Прийняв, не писнув. Де речі? Ці? Тягни — берем. (Побачив Любушу.) Ба! Кого я бачу? Баришня, що плакала. Догнав мерзавця, єсть ваші речі. Устілки вийняв — в два щота піймав. Жовтий чемодан, чорна торбинка, купа грошей і плюшовий ведмідь. Все в ДПУ.12 (Дає Любуші великого плюшового ведмедика.)

Загальне здивування і радість.

Л ю б у ш а (кидається до Спичаковського). Та що ви! Боже, яка я £)ада! І навіть мій Мишка!

Берн йду б } 0т М0Л0^ЫІ Прямо чудово!

Спичаковський (нібито скромно). Спичаковський такий. На жаль, підкувала його доля лиха. Але вийміть підкови — і до бою готовий Спичаковський завжди. (Затримує ногу, яка починає дригати.) Спокійно, тихо.

Нога заспокоюється.

Л ю б у ш а. Спасибі вам, спасибі. (Тисне йому руку.) їдьмо ж мерщій на вокзал.

Спичаковський. Дозволяєте, професор?

Мальванов. Да, да, звичайно.

Т а н я. Ну, звичайно, їдемо всі.

Вернидуб. Поїхали. Ну, то чого ж ти, Шурко?

Мальванов. А ми тим часом заберемо ці речі. (Робітникам.) Беріть, товариші, несіть до мене.

Робітники беруть один з ящиків, Мальванов — одну з пачок, виносять. Таня тим часом підійшла до Спичаковського і в захопленні дивиться на

його ноги.

Таня. А вони вам... не заважають? Спичаковськ и.й. Нічого не поробиш, Спичаковський звик. В ногах кілограми, але дух без догани.

Таня. Ви мені покажете, як ви бігаєте? Добре? Вернидуб. Таня! Шалімов!

Ш а л і м о в. їдьте самі, я поки приведу тут все до ладу.

Вернидуб. Ну, ну, доводь: порядкуй, порядкуваль-ник. Дивись, щоб вино було, як повернемось. З такої нагоди й випити не гріх.

Шалімов. Вино, вино. І без вина голова обертом. (Сідає.)

Хламушка. Піду і я з вами. (Оглядається, хитаючи головою на Шалімова.)

Любуша (підбігає до Шалімова). Ми зараз, Саша, не сердься.

Всі виходять, крім Шалімова і Ніни, яка мовчки сиділа віддаля. Тепер вона підводиться і підходить до хмурого Шалімова.

Мальванов (вертаючись з робітниками). Ну, а тепер цей. Обережніше,, товариші, тут інструменти. (Бере сам пачку.) Ну, зараз заберемо все, можете бути спокійним, товаришу, звільнимо ваш простір. (М'яко.) Хоч, повірте мені, треба шукати простору попереду, а не навколо себе.

Ш а л і м о в (зривається, мов ужалений). Дайте мені спокій! Мені не треба ваших порад. Не треба!— Чуєте? Мальванов мовчки дивиться на нього, потім спокійно виходить.

Ш а л і м о в. Проклятий! Це він накликав на мене цю метушню й колотнечу. Де ж ти, мій мир> привітний світ моєї лампи... Зник мій спокій,— розбита моя лампа... (Сідає.)

Ніна (кладе йому руку на плече). Бідний мій друг....

Ш а л і м о в. Тільки ти, тільки ти одна розумієш мене, мій мовчазний друг.

Схиляє голову на руки. Ніна кладе мовчки руку на цю голову.

Завіса.

АКТ ДРУГИЙ ВІДМІНА ПЕРША

Коридор другого поверху в цьому ж будинку. Ліворуч, вглибині,— сходи, що ведуть на третій поверх, де живуть Шалімов і Хламушка. Просто проти рампи — двері в квартиру Мальванова, трохи далі — в кімнату Тані, де живе тепер Любуша. Коридор досить-таки заставлений ящиками й пачками

Мальванова.

З дверей Таниної кімнати чути голос Любуші, що співає романс Шуберта 13. Нагорі, в коридорі, з'являється чорна постать Шалімова, в пальті і капелюсі. Він стоїть якусь мить, прислухаючись до співу, потім поволі спускається сходами вниз. Пісня обривається. Шалімов спиняється. Знову йде. З лівих вхідних дверей увіходить вдягнений по-зимньому Хламушка. Бачить Шалімова. Знову починає співати Любуша. Обидва слухають.

Спів припиняється.

Хламушка. Добре співає дівчинка. Не ціниш ти своєї ЛюбуШі, Шалімов. Шкодуватимеш потім.

Шалімов (гостро). Я вже просив тебе дати мені спокій з твоїми порадами. Чуєш!

Хламушка (гаряче). Спокій! Та навіщо тобі твій спокій, дурню! Ех! Невже ти думаєш відгородитись від життя, від дівчини, яка тебе любить?

Шалімов мовчки іде до виходу.

Хламушка (спиняє його за рукав). Ні, ти не тікай.. Я знаю твою підлу душу.

Шалімов. Чого тобі від мене треба?

Хламушка. Я знаю твою підлу душу'— щоб все було тихо, шовкові завіси, зелена лампа — ніяких турбот — і спокійна любов по суботах.

Шалімов. Чого тобі від мене треба?

Хламушка. Навіщо ти мучиш Любушу? Чому не візьмеш її до себе?

Шалімов. Та ти з глузду з'їхав! Оженитись з Любу-шею, з цим дурним дівчиськом, що поставить шкереберть все моє життя?

Хламушка. Ага! Знову спокій. Тоді скажи чесно, скажи прямо, що ти її не любиш.

Шалімов. Я її не люблю... її! Мою чудову дівчинку... (Береться за еолову.) Проклята плутанина...

Знову починається спів.

Х л ачм у ш к а. Та це ж твоє щастя, дурень. Чуєш, як вона співає? І коли ти не почуєш цього співу — будь певен,— його почує хтось інший, —

Шалімов (хапає його за груди). Мальванов! Ти брешеш! Скоріше уб'ю, а не віддам її нікому. (Швидко виходить.)

Пісня умовкла.

Хламушка (розводить руками). Собака Ш сіні... І сам не гам і другому не дам. Ех... (Спотикається об ящик.) Знову ці ящики на дорозі, і коли їх, нарешті, заберуть.

Жвава, рум'яна, в легкому весняному вбранні вбігає Таня. Підкрадається і закриває Хламушці руками обличчя.

Хламушка. Тасенько! А я вас і не помітив!

Таня. Ще б пак ви помітили. Я ж не божа коровка.

Хламушка. По-українському цей звір зветься сонечко. А таке сонечко, як ви, я б, звичайно, помітив.

Таня. Він ще компліменти говорить, нещасний. Та чи ви бачите те сонце з-під вашого коміра? Та ну ж бо, розстеб,-ніться, весна надворі. (Торсає Хламушку.)

Хламушка. Звідки це ви, Тасенько? Десь знову-, замість лекцій, на стадіон бігали?

Таня. Факт. Ви ж знаєте, що незабаром змагання. А мені треба добре готуватись. Бігу я не боюсь, а от зі списом у мене неважно. Але я доб'юсь. Ви знаєте, скільки я сьогодні взяла? — 2.8,4. Це вже трохи не рекорд. Тепер як завгодно лічи — чи по-олімпійських, чи по-міжнародних,— не страшно. В кожному многоборстві вийду.

Хламушка зітхає.

Таня. Ну, чого ви зітхаєте? Тільки настрій псуєте.

Хламушка. Люблю вас, Тасенько, через те й зітхаю. А завоювати не можу ні за міжнародною, ні за олімпійською системою,— старий...

Таня. І зовсім ви не старий, і я вас теж майже люблю. А ви краще йдіть до нас на стадіон, я вам вмить десять років скину.

Хламушка. Ні, нехай вже вас Серьожа доганяє. (Скидає пальто і кладе на ящик.)

Увіходить Вернидуб.

Вернидуб. Кого доганяти? Таську? Будь ласка, хоч завтра. Тільки, звичайно, не на 100 метрів, я в такій тісності й бігати не буду. А чи не згодно на дві тисячі?

Т а н я. Вийми раніш устілки з черевиків, як Спичаковський. Бігун! Тобі за черепахою ганятись, а не за мною.

Вернидуб. І отак щодня. Дивись, Тася, складу па пілота, па північ подамся. .Шкодуватимеш.

Таня. Будь ласка, хоч завтра. Увіходить Темі. Це смаглява, молода дівчина, туркменка, вдягнена в звичайну сукню і пальто. Зупинилася, не знаючи, куди далі йти.

Вернидуб. Ви до кого, товаришко?

Темі. Мені треба професора Мальванова.

Вернидуб. Його, здається, нема вдома. (Підходить до дверей Мальванова і стукає). Так, не відповідає. Значить, немає.

Темі. Ах, як дуже жаль. Таня. Може, зачекаєте?

Темі. Ні, я не можу чекати. Дайте мені, будь ласка, склянку води.

Таня. Зараз. (Іде в свою кімнату і через хвилину повертається зі склянкою води.) Прошу.

З Таниної кімнати-виходить Любуша. В руках у неї тарілка з кількома, скибками житнього хліба.

Темі (бере склянку). Спасибі.

Вернидуб. Добридень, Любуша. Куди це ви'? До свого Псаломщика? Хлібця несете? Любуша. Так....

Хламушка (до Темі). Може, ви хотіли Щось переказати професорові? Ви його знаєте?

Темі (усміхаючись). О!' Я його знаю... Його! Його, хто вказує річкам путь, хто приносить життя в пустиню. (Підіймає свою склянку.) Щоразу, коли я п'ю воду, я думаю про нього і про велику країну, що його послала. Щоразу, коли я п'ю воду, я думаю про ту воду, що потече по ариках у мертві піски Устюрта, Узбоя 14 і Саракамиша I5. І ще я згадую про ту воду, яку він дав мені в пустині. (П'є воду.) Спасибі. (Віддає склянку.)

Таня. Значить, ви познайомилися з професором ще там — в цьому, як його — Кара-Сура...— в пустині.

Темі (усміхається). Я познайомилась... Загублена караваном дівчинка блукала без води й хліба в мертвих пісках Хатиба. Зверху, з Іти-Хауза I6, прийшли люди. Вони шукали старе річище, Аму17. Вони самі знемагали від спраги й пробивалися до далекої криниці. На чолі йшов їх начальник, це був товариш Мальванов.

Любуша мов зачарована слухає це оповідання.

Вернидуб. Да. Це люди! Це тобі, Тася, не забіг на стадіоні.

Таня. Мовчи. Ну, і що ж, що було далі?

Темі. В кожного з них було півсклянки води в маленькій фляжці на поясі. Він підняв з гарячого піску півмертву дівчинку і віддав їй всю свою воду. (Вона усміхається, дивлячись вперед променистим поглядом.)

Любуша (не витримавши, бере її за руку). І це були ви?

Темі. Так, це була я. Другого дня ми дійшли до криниці, а ще через день прийшов караван з водою.-

Вернидуб. Ех! Кину все і поїду з Мадьвановим

Темі. Так, так, я теж поїду з ним. Він врятував мені життя, він привіз мене сюди і віддав до школи, де я стала розумною і пізнала весь світ. Три роки я мріяла про те, щоб повернутись назад у пустиню, щоб будувати разом з ним канали, якими потечуть в Устюрт води невеликої ріки. Цей час настав,— я поїду туди.

Хламушка. Не боїтесь Барса-Кельмес? Звідки ніхто не вертається?

Темі (на мить збентежилась). Барса-Кельмес!.. (Проводить рукою по лобі.) Барса-Кельмес!.. Так, це жахливе місце. Там загинув мій батько...

Хламушка (зніяковілий). Пробачте, я не знав... я не хотів...

Темі. Ні, ні, вже пройшло... ,(З новим запалом.) Та хіба єсть перешкоди для нього! Хіба єсть перешкоди для вашої великої країни! Для країни, яка несе світло й життя всім пригнобленим і зневаженим людям! О! Дівчина, яку ви напоїли вашою водою, світлом вашого розуму, віддасть життя, щоб понести цю воду і цей розум своїм далеким братам. Прощайте! Скажіть же, скажіть йому, що була Темі, прощайте. (Швидко виходить.)

Вернидуб. Оце я розумію! Це життя, це робота! Та щоб про тебе отаке говорили — і вмерти не дорого!

Любуша. Яка чудова дівчина... і яка щаслива. (Зітхнувши, іде праворуч із своїм хлібом'.)

Таня (провівши її очима). Сердешна... не дуже-то їй весело з Шалімовим. Але справді принадна дівчина— ця

Темі. Я певна, що вона закохана в Мальванова. Та я й сама б у нього зараз закохалася.

Вернидуб. Валяй, Тасенько, не вагайся. Коли буде йти професор, лягай впоперек коридору та й зарепетуй — ах, ах", вмираю, води. Він тебе й підніме.

Таня (кидається на Вернидуба, той тікає). Я тобі покажу дражнитись! Опудало, черепаха горохова!

Увіходить Мальванов.

Мальванов. Добридень, товариші. Що таке? В чому справа?

Вернидуб. Нічого, це ми з Тасею ділимось враженнями. Зараз приходила одна дівчинка, така, знаєте, мавочка-чорнявочка.

Таня. Туркменка, з цього — як його — К^ра-Сура — ну, словом, з пустині.

Мальванов. Та що ви говорите! Темі!

Таня. Так, так, Темі, гарна така дівчинка — чудо. Вона хоче з вами їхати. Казала, що з вами не те, що в цей — як його — Карса-Бельмес, а прямо хоч у пекло поїде. Просто вогонь, а не дівчина.

Мальванов (весело сміється). Пізнаю Темі — гаряча голова. Ви б їй води холодної склянку і холодний компрес на голову. .

Вернидуб. Воду ми їй, .одначе, давали. А ось компрес не догадалися.

З правого боку вертається Любуша з порожньою т.арілкбю.

Таня (обурена). Як вам не соромно, Ігоре Миколайовичу! Вона вас так любить, стільки про^вас розповідала. І як ви її в пустині знайшли, і як свою воду віддали.

Мальванов (зніяковілий). Уявляю. Напевно, говорила, що я змінюю напрямок річок, двигаю гори і тому подібне.

Хламушка. Та вже— не відмовляйтесь, професор, тепер ми все знаємо. Тасенька навіть сльозу пустила.

Вернидуб. Що Таська! Я сам тепер поклав за вами їхати. Візьмете, Ігоре Миколайовичу?

Мальванов. Ви її тільки слухайте. (Підходить до Любуші.) Привіт, Любуша, як живете?

Любуша. Спасибі, Ігоре Миколайовичу.

Таня. Вона вже на курси вступила при консерваторії. Ви знаєте — вона співає. Та ще як співає — чудо.

Мальванов. Як же це я досі не чув? Ми ж сусіди.

Таня. А вона при вас соромиться.

Мальванов. Негаразд, Любуша, як же ви в опері співатимете? Там вас тисячі слухатимуть.

Любуша. О, ні... якщо я вивчусь, співатиму тільки по радіо. Я завжди мріяла, щоб співати для далеких, далеких людей. Щоб моя пісня долетіла.в якийсь далекий колгосп, де зроду не чули ні Шуберта, ні

Чайковського. Або кудись ще далі— в пустиню, де йде караван і бринять дзвіночки у верблюдів.

Мальванов. О, які думки у цих дівчат!

Хламушка. А що ви думаєте,— колись вона переможе простір не гірше за вас.

Вернидуб. Або, уявіть собі — ви йдете караваном, хоч би і в цьому Барса-Кельмесі,— становите антену і раптом чуєте, як співає Люб'уша.

Любуша. О! Яке щастя! (Зніяковіла.) Пробачте, Ігоре Миколайовичу... я стільки читала про ваші подорожі., і раптом тепер.

Тікає збентежена до себе. Таня за нею.

Мальванов (задумливо). Гарне дівча...

Хламушка. Стережіться, не закохайтеся.

Вернидуб. То ж то вона побігла. Та й з Шалімовим у них незлагода.

Мальванов. Де вже мені, бурлаці! Ще тиждень — і між нами буде тисяча кілометрів, два тижні ——п'ять тисяч. (Сміється.) Краща гарантія від любові.

Вернидуб. Ех, кину все і поїду з вами, професор! Тісно мені тут, душно.

Хламушка. Дивись, Сергійко, Барса-Кельмес — підеш — не вернешся.

Вернидуб (дуже серйозно). Той не мандрівник, хто, йдучи впред, думає про вороття.

Мальванов (здивований). Ось ви який! (Бере й стис-ка йому руку.) Комуніст?

Вернидуб. Кандидат партії.

Мальванов. Медик? На якому курсі?

Вернидуб. Через тиждень кінчаю.

Мальванов. Нам якраз потрібний лікар. З охотою візьму вас, товаришу.

Вернидуб. От за це спасибі.

Хламушка. Дивись, Сергійко, Тася не пустить.

Мальванов (усміхається). Не боїтесь іспиту простором? Віддаленням?

Хламушка. Віддаленням? Повірте, мій друже, що не треба океанів і пустинь, щоб роз'єднати людей. Часто для цього буває досить одного коридора. Візьміть, наприклад, Шалімова та його Любушу. Між ними була тисяча кілометрів, і вона їх легко подолала. А він...

Мальванов (швидко). А він замінив що тисячу одним коридором і сходам-и... Я вже думав про це.

Х л а м у ш ка. Ага, думали! Що ж виходить? А те, що такий ось, припустимо, коридор (встає і проходить, спотикаючись через ящики), що такий ось коридор (вертається) може бути часом довшим за пустині Гобі 18 і непрохіднішим, ніж цей ваш Барса-Кельмес.

Мальванов (усміхаючись). Звичайно, коли стільки ящиків па дорозі.

Хламушка. Навіть без ящиків. Уявіть, наприклад, що он там на сходах кулемет, а ви повинні здобути верхній поверх.

Мальванов. Що ж тут уявляти? Я сам брав такий будинок з кулеметом, на сходах у 1920 році.

Хламушка. Ну, і що ж? Як це ви собі з'ясовуєте?

Мальванов. Вся справа в соціальних і душевних відмінах. Борець за волю — близький мені і за океаном, а 'який-пебудь міщанин — навіть в одному зі мною коридорі — далекий від мене, як комета.

Хламушка. Ви гадаєте, справа тільки в цьому?

Мальванов. Звичайно, в цьому. І якщо ви почнете запевняти, що самий простір є щось умовне, я не стану вас слухати. Наші уяви про простір, звичайно, умовні, але він дійсно існує. Так вчив нас Ленін,— і з цього ви мене не зіб'єте. Простір є об'єктивна, річ. І цілком реальна.

Хламушка. Звісно, реальна, але що таке по сут.і простір? Він же тільки грань — математична грань для тих перемінних величин, якими наповнила світ природа: повітря, землі, води і всієї матеріальної маси. А коли це так, то ж справа не в тому, короткі чи довгі ці перемінні, а в необхідності їх перемагання, в опорі тих тіл, що наповнюють простір.

Мальванов. Не тільки тіл, а й соціального оточення. Адже ж і барикада роз'єднує не тому, що за неіо гармати, а тому, що за нею інший — ворожий нам світ!

Любуша і Таня вийшли з* своєї кімнати й— слухають.

Хламушка. Так, але такий весь світ. Він опинається на кожному кроці. На кожному шляху тисячі перепон і застав,— і як багато з них понабудували самі люди.

Мальванов (зривається на ноги). Оце правда! Тисячі років побивалися люди над тим, щоб укрити нашу землю кордонами, межами, заставами, тюрмами. За кожною межею стояв кулак з сокирою, за кожною заставою — солдат. І тільки тепер ми, більшовики, взялися за те, щоб знищити ці перешкоди. Ми вже розорали всі межі і з'єднали всі лани в один неоглядний килим. Ми проклали шляхи в далекі пустині, в льодові моря. Але прийде час, коли ми зметемо всі кордони, і тоді вільні люди всіх країн зіллються в одну велику сім'ю, де не буде ні меж, ні солдатів, ні класів. Так, для нас, більшовиків, подолати простір — значить подолати разом з тим, і всі застави старого світу.

Вернидуб (схвильований бере за руку Мальванова). Саме зараз я зрозумів це,— спасибі.

Любуша, що слухала з таким же захопленням Мальванова, кинулась була до нього, але спинилась, зніяковіла.

Мальванов. Так, це все дуже добре, але де ж мій Спичаковський? Давно пора одвезти на станцію ці ящики, а він пропав і третій день носа не являє. Ви його не бачили, товариші?

Вернидуб. Ні, не бачили.

Мальванов. Чи не потрапив і він у такий зачарований коридор, що довший за пустині Гобі?

Хламушка. І дуже просто. Закохався десь — ось вам і коридор.

Мальванов. Це вже не коридор, а тупик. Ну,, до побачення, товариші, спробую все ж таки подзвонити на вокзал,— може, він там. (Іде до себе.)

Вернидуб. (дивиться на годинник). Ого. Пора в клініку. До побачення, товариші, пішов. (Дуже серйозно.) Ну, Таня, прощай, більш за тобою бігати не буду. Годі.

Таня (спантеличена). Як не будеш? Чому? Нога заболіла, або?

Вернидуб. Ні, нога не заболіла, а причина, мій друже, в тому, що збагнув я суть всіх речей. І якщо простір єсть тільки опір і непорозуміння, а кожен паршивий коридор довший за пустині Гобі, то поклав я, моя люба, їхати з Маль-вановим шукати широких горизонтів, де, розумієш, не тісно.

Таня. Як їхати? Та ти з глузду з'їхав!

Вернидуб. А чому б і не з'їхати? Подумаєш, розум — непохитна річ. Він, Тася, розвивається, як і все на світі. Ну, поки. (Іде до виходу.)

Тан-я. (біжить за ним). Стривай! Серьожа! Сергійко! Куди ти!

Вернидуб виходить, Таня за ним.

Хламушка. Догадався-таки, каналія. Зрозумів, нарешті, що кращий спосіб догнати жінку — бігти не за нею, а від неї. Ех! (Махнувши рукою, бере своє пальто І йде нагору.)

Любуша стоїть в мовчазному роздумі. З правого боку увіходить

Шалімов.

Любуша (побачила й біжить до нього). Саша! Любий, нарешті! Я так занудилася за тобою.

Шалімов (спіткнувся). А, чорт, диявол! Коли, нарешті, заберуть ці прокляті ящики? Кроку ступити не можна.

Любуша. Заспокойся, Саша. Ігор Миколайович казав, •що сьогодні їх заберуть.

Шалімов. Який це ще Ігор Миколайович?

Любуша (боязко). Та Мальванов же... ти сам зцаєш.

Шалімов. Мальванов, Мальванов... я бачу, ти тут не нудьгуєш без мене. Швидко знайшла собі кумира. Поряд, під самим боком.

Любуша. Як тобі не соромно, Саша! Ти ж сам не хочеш, щоб ми жили укупі. А як би це було чудово. (Несміливо горнеться до нього.) Ти працював би, я б тобі допомагала. А тепер я сама, цілісінький день сама — так близенько від тебе і так далеко. Немов між нами не один коридор, а ціл*а пустиня.

Шалімов. В якій проходять каравани Мальванова.

Любуша. Навіщо ти сердишся, Саша? Я знаю, ти втомився, хвилюєшся. Хочеш, я прийду до тебе надвечір. Як тоді... пам'ятаєш.

Шалімов. Ти збожеволіла! Щоб на нас всі пальцями показували! Ну, ось,— зараз і в сльози. Ну, добре,— колись потім. Сьогодні я зайнятий, в мене здача проекту. Будь же умницею, не плач. Прощай. (Швидко виходить сходами нагору.)

Любуша стоїть сама, похиливши голову.

Стемніло. Спалахнули матові сфери на кронштейнах. Зверху долітають звуки рояля. З своїх дверей виходить .Мальванов.'

Мальванов. Не було Спичаковського? Це ви, Любуша? Чого це ви стоїте в самотині, немов Суламіф 19 у пустині?

Любуша. А... що? Ні-ні... Боже мій. (Затулила обличчя руками.) І ви про пустиню.

Мальванов. Ну, що це ви, Любуша, я не хотів вас образити.

Любуша. Ні, нічого. Вже пройшло. Пробачте. (Тікає до себе.)

. Мальванов. Дивне дівча. Невесело, мабуть, їй з цим Шалімовим. А' може... А, дурниці, цього б ще бракувало.

Шумно вбігає Спичаковський. Він видимо схвильований і-більш як завжди розкошланий. За ним увіходять двоє ро-бітників.

Спичаковський. Привіт, поважання! Не треба краще. Єсть машина. Речі на плечі. Окрема камера. Втомився як пес. І окремий ключ. О!

Мальванов. Та де ти пропадав, негідний, цілих три дні? Треба експедицію виряджати, а він десь ганяє... Щодня тягають ящики та пачки, весь коридор завалили. Пройти не можна. Кавказький хребет, Гімалаї!

Спичаковський. Пробачте, професор! Були причини. Тягнімо, хлопці. Гігантські події. Вулканічні потрясіння. Зараз заберемо.

Робітники беруть крайній, ящик. Мальванов. Обережно, там інструменти.

Робітники виносять ящики.

Мальванов. Які потрясіння? Що ти верзеш? Устілки твої" вкрали, чи що?

Спичаковський (стрибає єдиним духом через кілька ящиків). Що там устілки! Тепер мені потрібні утюги чи навіть жорна на ноги, щоб не стрибнути на небо. (Стрибає назад.) Я закохався.

Мальванов (сів). Як закохався? Та ти з глузду з'їхав? Через тиждень виряджаємо експедицію, а він закохуватися здумав.

Спичаковський. Фатальний збіг, удар судьби. (Бере одну пачку і виходить.)

Мальванов. Що за безглуздя! Стривай, Спичаковський!

Повертаються робітники, беруть і виносять ще ящик. Спичаковський повертається і бере й собі нову пачку. Мальванов. Та постривай, чудак-чоловіче, в1 тебе ж судороги, хіба тобі можна женитись!

Спичаковський. Жіноча любов — цілючий бальзам. Один поцілунок, і — зніме як рукою. (Дригає ногою і біжить з пачкою.)

¥віходить Хламушка. Робітники весь час вертаються і виносять

ящики.

Хламу щка. Що сталося? А, нарешті! Мальванов. Бачили дурня? Женитись вигадав. Спичаковський вертається й бере пачку.

Мальванов. Та хто вона така? А ти подумав, чудак, що таке женщина, жінка? Це ж гиря на ноги,— гірш за твої устілки.

Спичаковський. Хибне міркування. Яка женщина! Пушинка. Ефір. Метелик.

Мальванов. Ти скажи прямо,— може, ти— не хочеш їхати, злякався, тоді я другого завгоспа знайду.

Спичаковський (сів). Як, другого завгоспа? Як, не хочу їхати? (Схоплюється.) Та я краще від жінки1 відмовлюсь! Та я.

Мальванов. Ну, ну, заспокойся, поїдеш, тільки порайся мерщій.

Спичаковський. Та ви краще скажіть прямо, . може, я вам не до вподоби. Та я... (схлипує) та тоді я... (схлипує).

Мальванов: Та годі-бо, не реви ^поїдеш. Спичаковський. Хороше діло! Три рази їздив, а тепер...

Мальванов. Та поїдеш, поїдеш — іди!

Спичаковський. Двічі в болоті тонув, три рази з гори зривався, Алтайський хребет 21 брав, а тепер непотрібний!

Мальванов (виштовхує його). Та не дури голову — поїдеш!

Спичаковський (вистрибує з дверей). Дивіться ж — я їду! (Зникає.)

Мальванов. Золота людина... Так, для нього не страшні перешкоди. Зникли перешкоди і в вашому коридорі. Що ви з цього приводу скажете дотепного, любий філософ?

Хламушка. Та все те ж саме. Не досить усунути перепони з нашої дороги. Треба, щоб вони ще зникли з нашої свідомості. Як часто ми боїмось перешкод, яких давно вже нема. Свідомість відстає від дійсності. Побачите — хто-небудь ще спіткнеться об ці відсутні ящики.

Мальванов. Напевно/Уявляю картину. Ну, на добраніч. Треба працювати. (Виходить.)

Хламушка. На добраніч. Старе, як світ, побажання... Та не віриться мені чогось в добрість цієї ночі... (Повільно йде сходами нагору.)

Велика пауза. ВІДМІНА ДРУГА

Пусто. Зверху, виразно чути ноктюрн Шопена 22, що звучить спочатку за інтермеццо, а потім вступає і в дальшу сцену.

Під звуки невгамовного ноктюрна увіходить з правого боку закутана в чорне шовкове манто Ніна. Вона полохливо озираетьоя і обережно пробирається повз зачинені двері до сходів. Легкий шум' за Любуши-ними дверима змушує Ніну здригнутися і відбігти назад. Приклавши руку до серця, вона прислухається. Тоді, пошукавши очима вимикача, гасить світло в коридорі і знову пробирається до сходів, що виділяються світлою плямою в кінці темного коридора. їй назустріч спускається так само обережно Шалімов. Він простягає їй руки. Вона припада до нього, і обоє завмерли на мить чорним силуетом на світлому фоні сходів1. І потім нечутно зникли. І ще гучніш лунають співучі трелі ноктюрна.

Раптом чути жалісне котяче нявкання. Тоді вгорі на сходах з'являється Хламушка. Перехилившись через поруччя, він дивиться вниз.

Хламушка. Де це він нявкає? Кис, кис, кис, Ромео, де ти, негіднику?

З правого боку увіходить Вернидуб. Спиняється в роздумі.

Вернидуб. Фу, яка темрява. Так, треба їхати. Конче. Жаль Тасі, та нічого не поробиш. Вона мене не любить — це ясно. (Рішуче прямує до сходів.) Фу, чорт, яч й забувся, що тут ці ящики. (Обережно йде далі, високо підіймаючи ноги і переступаючи через уявлені ящики.)

Хламушка стиха сміється, дивлячись на ці вправи.

Вернидуб (добравшись, нарешті, до сходір). Фу, аж упрів!.. І коли к чорту заберуть ці ящики! (Побачив Хла-мушку.) А ти чого іржеш! Весело!.. Ех!

Хламушка. Та які ящики, дурень! їх же давно нема.

Вернидуб (спантеличений). Як нема? А через якого ж біса я переступав?

Хламушка. Через уявлені перепони — як це робить щодня багато людей.

Вернидуб (озирається, вдивляється). Тьху! Треба ж такої химери. Ні, досить! їду! (Рішуче йде нагору.)

Хламушка. Та постривай, дурень. А де Таня?

Вернидуб. З Танею все скінчено. Відчепись. (Виходить.)

Хламушка біжить за ним. З правого боку увіходить Таня. Спиняється.

Таня. Побіг. Не догнала. Невже ж він мене не любить? А я? Та хіба я знаю... І нащо все таке складне на світі... Ні норм, ні оцінок, ні суддів... Іди навмання, як дурень. Любить — не любить. Люблю — не люблю, спробуй довідайся, розберись. Нема краще, як в спорті — все ясно, просто,— помилився — свисток, добіг — стільки секунд, СТІЛЬКИ ОЧОКт-красота! А тут стій і жди — сама не знаєш чого. Та ні, брешеш, знаю. Ах, якби він прийшов, якби він зараз прийшов,— все б йому тоді, все б...

На сходах знову з'являються В е р и и д у б і Хламушка.

Х л —а м у ш к.а. Ну, й люди! Понабудують собі неіснуючих перепон, ось як ці ящики, і мучаться. Та вона ж тебе любить, дурень. Іди до неї і скажи прямо.

Вернидуб. Хіба що прямо. Попробую. (Спускається.) Караул! То вона там стоїть! (Біжить назад.)

Хламушка. Ну, от і чудово.

Вернидуб. Так, добре тобі — "чудово". Кш., іди, я сам.

Хламушка зникає. Таня. Боже мій! Це він.

Вернидуб. Е, була не була! Екхм! (Робить один крок, але зупиняється в нерішучості.)

Таня. От дурень. Знову втече, чого доброго. (Голосно) Це ти, Серьожа? . Вернидуб. Здається, я.

Вони стоять один проти одного на протилежних кінцях коридора.

Таня. Агов! Вернидуб. Го-го!

Таня. Тс, дурень, весь будинок розбудиш! , Вернидуб. Це мені однаково. Все одно я виїжджаю Таня. Страшенна темрява. В тебе немає сірників? Вернидуб. У черепах, ведмедів і биків, як відомо не буває сірників.

Таня. Ну! То він ще огризається, нещасний. Ну, постривай. (Рішуче прямує до нього, підіймаючи спідницю і переступаючи через уявлені ящики.) І коли, нарешті, заберуть ці ящики?

Вернидуб (освітлює її кишеньковим ліхтарем): Обережно, моя люба, не спіткнись. (Не витримавши, починає реготати.) Ступає... неначе журавель... через... через повітря... Ой, не можу. Діана... німфа... ой!

Таня (переконалася в своїй помилці і страшенно розсердилась). А! То ти ще глузувати! І я ще, дура, йшла до нього миритись. З любов'ю, з відкритим серцем! Дура, дура нещасна! (Плаче.)

Вернидуб (зажурений). Ну годі — я ж не хотів тебе образити. Тася, Тасенько, люба. (Хоче її обняти.)

Таня. Геть!.. Іди від мене! Бачити тебе не можу!

Вернидуб. Та ну ж бо, заспокойся, Тасенько!

Таня. Геть! Залиш мене. Іди.

Вернидуб. Та це ж нерозумно, Таня. Ну, навіщо утворювати перешкоди, яких немає. Дійсно, як ті ящики. Адже ж ми любимо одне одного.

Таня. Іди! Ніколи я тебе не кохала, ніколи.

Вернидуб. Та це ж нечесно, Тася. Якісь образи, гра Бігаємо один від одного, немов журавель і чапля.

Таня (ще більше розсердилася). Ти сам журавель, сам! Забирайся, не можу тебе бачити. Чапля, черепаха, слон!

Вернидуб (обіймає її). Тася! Таня (вивертається і тупотить ногами). Геть! Вернидуб. Ну, як знаєш. Прощай. (Іде на сходи.) Прощай.

Таня не відповідає і стоїть, як і перше, затуливши обличчя руками

і схлипуючи.

Вернидуб (іде нагору, кілька разів ' озираючись). Барса-Кельмес... Підеш — не вер-нешся. (Зникає за поворотом.)

Вгорі на сходах з'являється Хламушка. Вдивляється в коридор. Побачивши Таню, швидко збігає сходами і підходить до неї.

Хламушка (відхиляє Танині руки від її обличчя). Тасенько, люба, що з вами?

Таня (рвучко оповиває його шию руками). Хламушка, милий! Тепер я бачу, що завжди, завжди вас любила. (Ховає голову в нього на грудях.)

Хламушка. От тобі й маєщ!

Таня (цілує його). Милий, любий Хламушка. Дайте мені вмитись, я не можу йти до себе в такому вигляді.

Хламушка. Ходім. Будьте свідками, товариші, що я чесно старався їх з'єднати. Але я теж не залізний, і, коли щастя оаме йде до мене, я вмиваю руки. А за одним разом і Тасю умию.

Виходять нагору.

Музика давно замовкла. Десь довго б'є годинник — дванадцять. З Таниної кімнати вибігає Любуша. Вона напівроздягнеиа, з накинутою на плечі великою хусткою. Вся тремтить від холоду й ляку.

Любуша. Таня! Таня! Господи, як б'ється серце. Що таке скоїлось?.. Хто це тут плакав? Або це теж мені снилося? Який жах!., немов Саша вмер. Холодно, я вся тремчу. Де ж Таня? Як моторошно одній, в чужому домі. Саша, Саша, нащо ти мене тут покинув саму, нелюбиму, чужу... (Сідає на стільчик і гірко плаче.)

З своїх дверей швидко виходить Мальванов. Озирається здивований;

Мальванов. Що таке? Хто це тут плаче? Або це мені здалося? (Бачить Любушу.) Любуша! Що сталося? Що з вами, дитя?

Любуша {стріпнулася). Це ви, Ігоре Миколайовичу...

Мальванов. Що з вами? Хто вас образив?

Любуша (підводиться). Я не знаю. Мені страшно. Мені приснилося, що Саша вмер. Тут хтось плакав. Ігоре Миколайовичу, милий, підіть, будь ласка, до нього, до Саші, попросіть, щоб він до мене прийшов. Мені дуже зле.

Мальванов. Ну, звичайно, я зараз.

Швидко йде сходами наверх. Любуша замовкла, притулившись до стінки. Згори вертається видимо зніяковілий Мальванов,

Любуша (озирається). Ну, що? Де ж Саша?

Мальванов (не знає, що казати.). Він уже роздягся. Він не може прийти. Лягає спати. Та й вам треба лягти, справді.

Любуша. Він... він не схотів прийти. Цього не може бути. (Іде до сходів.)

Мальванов. Стривайте! Куди ви, Любуша? Ви вся тремтите. У вас, напевно, жар. Вам треба лягти.

Любуша. Ні, ні,— пустіть, я піду.

Мальванов. Та куди — "піду"?

Любуша. Напевно, до Саші. Я не можу лишатись тут сама. Я збожеволію. Там хтось ходить, стогне. Я ляжу на порозі біля його дверей. А завтра я поїду. , Мальванов. Та це ж нерозумно, Любуша. Що ви робите? З вас же сміятимуться. Та й він — хіба він зрозуміє ваш сум, хіба... (Пригортає її до себе і зараз же випускає.) Що я роблю?.. Тут дійсно здуріємш з цією дівчиною.

Любуша. Ні, ні, мені треба йти. Пустіть мене. Мені треба пройти цю жахливу пустиню. Так, так, це далеко, далеко, але я дійду. (Іде по сходах нагору.)

Мальванов. Любуша! (Кидається за нею, але зараз же вертається.) Що я роблю? Ще хвилина — і я б наробив жахливих дурниць. Це дійсно якась химера з цим коридором. Немов тут справді на двадцяти метрах зсунуто всі пустині і всі безодні Паміру. Знову! Знову це дівча!

Згори, тримаючись за поруччя і ледве пересуваючи ноги, спускається Любуша. Бліда як полотно, шукаючи руками підпори, робить ще кілька кроків і падає. Мальванов, зляканий, підбігає до неї.

Мальванов (підіймає її). Любуша! Любуша! Що з вами? їй млосно. Любуша!

Любуша (плаче). В нього женщина. Ця, Ніна. Він не любить мене, не любить.

Мальванов. Ну, досить, заспокойтесь. Ходімо краще спати, все пройде, все забудеться. Та годі-бо плакать, Любуша. Ну, що' з нею робити... От клопіт з цим дівчам,— і кинути не можна, і підійти страшно... Ну, як ти її візьмеш, коли вона трохи не гола. Любуша!

Любуша тихо плаче.

Мальванов. Легше було вбрід через Мууксу 23 переправлятись. Куди легше! В крайньому разі понесе водою, а тут... Ну, досить, Любуша, ви ж таки доросла дівчина. Ходім, я вас однесу. Е, будь, що будь! Може, ніхто не побачить. (Бере Любушу на руки і несе до її кімнати.)

Любуша, схлипуючи, повиває його шию руками. Хустка падає з її плечей.

Мальванов. Починається. Хустка вже пливе. Черга за мною.

Вгорі на сходах з'являються Шалімов, Хламушка, Таня.

НІ а лл мов (швидко збігає сходами). Ага! Славнозвісний мандрівник Мальванов переправляється через памірські овринги 24.

Любуша (зачувши ці слова, виривається з рук Мальванова і, піднявши свою хустку, кидається до Шалімова). Саша, Саша!

Зверху з'являється Ніна.

Шалімов (грубо відштовхує Любушу). Рано ж ти пустилася в експедиції... далеко підеш... (Раптом повертається і йде до сходів.)

Любуша (біжить за ним і чіпляється за його руки). Саша, Саша, ти не думаєш, що говориш. Ти ж знаєш, що я була в тебе. Не змушуй мене згадувати те, про що я хочу забути. Я ж ішла до тебе... до тебе. Хіба я (підкреслює "я"), хіба я винна?

Шалімов (ще більше роздратований). Йшла до мене, а потрапила до нього. Помилилась ліжком. Заблудила в пустині.

Л ю б у ш а. Так', так, хіба не ти сам покинув мене в цій страшній пустині?

Таня затуляє обличчя руками.

Хламушка (підходить до Шалімова). Олександре Івановичу, отямся.

Любуша (знову бере руку Шалімова). Ти не можеш, не можеш мене образити. Ти ж знаєш, як я люблю тебе.

Шалімов (відстороняє Хламушку). Не лізь не в своє діло. (Відштовхує Любушу, вона падає.) Геть! Іди, куди йшла, повія!

Мальванов (підіймає дівчину). Облиште, не зневажайте себе, Любуша.

Шалімов. Так, так, не продешеви. (Рішуче повертається і йде до сходів.)

Хламушка. Олександре Івановичу! (Затримує його.) Отямся, це ж безглуздя. Ти сам будеш жаліти.

Шалімов (вивертається). К чорту твої поради!

Любуша, (тихо і ніжно). Саша... я все забуду... вернись...

Шалімов на якусь мить— спиняється, готовий повернутись, вагається. Але зараз же йде далі.

Хламушка (затримує його біля самих сходів). Олександре Івановичу, опам'ятайся, вернись.

Шалімов (вивертається). Забирайся геть! Ти мене ганьбиш перед цим... Чингісханом.

Хламушка (глибоко схвильований). Ти повинен, ти мусиш вернутись. Тепер між вами тільки десять метрів, десять метрів простору. Але настане день — і ці десять метрів виростуть в сотню, в тисячу верст. І тоді ти віддаси все — гордість, ро'зум, навіть життя, щоб тільки не було цих сотень верст, які вас розділять навік. То вернись же зараз, поки між вами тільки ці десять метрів. Дивись — це близько, ось вона стоїть там, твоя Любуша, та, яку ти любиш над усе на світі.

Шалімов (робить крок до Любуші). Ні... Ніколи. Це тисяча верст. (Рішуче повертається і біжить нагору.)

Любуша. Саша! (Біжить за ним, але, похитнувшись, падає на підлогу.)

Мальванов (схиляється над нею). Любуша!

Хламушка. Барса-Кельмес.

Завіса.

АКТ ТРЕТІЙ

ВІДМІНА ПЕРША

Окреме приміщення на одному з столичних вокзалів. Невелика, оздоблена з солідною пишністю зала. Вглибині за арками вікно на перон. Праворуч— вихід туди ж. З лівого боку-—вхідні двері. Красив! м'які меблі. Чисто, затишно, без звичайної вокзальної метушні. Ранній квітневий вечір. В залі вже спалахнули матові сфери електричних ламп, а за високими вікнами Оушує весняна негода, завицає вітер, стукає об вікна чи то дощ,

чи то ледяні крупи.

Увіходить видимо стурбована Ніна. Озирається, проходить взад і вперед, зупиняється біля якогось залізничника, що уважно перегортає пухку записну книжку, слинячи великий палець.

Ніна. Скажіть, будь ласка, це зал номер п'ятий? Залізничник мовчки киває головою.

Ніна. Коли відходить експрес на Баку? Залізничник. В— дев'ять двадцять. Ніна. А ви не знаєте, тут повинна їхати одна експедиція в Середню Азію?

Залізничник не відповідає і продовжує слинити свою книжку.

Ніна. І спитати *ні в кого... (Іде вглибину.)

Входить Темі. Вона теж* схвильована і теж озирається непевно.— Нарешті прямує до того ж залізничника.

Темі. Скажіть, товаришу, тут повинна виїжджати одна експедиція на схід.

Залізничник мовчить і продовжує слинити палець. Темі (зітхає). Який сердитий. (Виходить.)

Увіходить Хламушка. Він в осінньому пальті з піднятим коміром і з мокрим зонтиком, якого струшує.

Хламушка. Що за підла погода, ф-фу!.. (Підходить до того самого залізничника). Скажіть, товаришу, тут повинна вирушити експедиція в Туркестан 25 — з якої це платформи?

Залізничник. Граждани, я вам півгодини роз'яснюю, що я зайнятий, що не моє діло давати довідки і що зверніться в довідкове бюро. І що за народ некультурний уму непостижимо! (Виходить з ображеним виглядом.)

Хламушка. Нічого не,розумію. (Озирається.) Вертається Ніна і, побачивши Хламушку, швидко прямує до-нього.

Ніна. Нарешті. Коли вирушає експедиція? Сьогодні?

Хламушка (озираючись безпорадно). Да, звичайно, сьогодні. Казали, що в залі номер п'ятий.

Ніна (бере його за руку). Де Шалімов? Вдома його немає, в інституті теж. Ви не знаєте, що з ним? І нащо ця дурна історія,.. Господи! Зіпсували людині життя —і за що? (Виймає хустку і прикладає до уст.)

Хламушка. Так, це на нього страшенно вплинуло. Я сам його відтоді не бачив. Та нічого, поїде Любуша заспокоїться.

Ніна. Вона їде з Мальвановим? Напевно?

Хламушка. Ну, аякже? Вони ж побрались.

Ніна. Хвалити бога. Хоч би вже скоріш. А ви їх проводжаєте?

Хламушка (озираючись). Я? Так, звичайно. Але, розумієте, така історія. Все в один день. І вони їдуть сьогодні, і Таня. Тільки вони звідси, а Таня — з Білоруського. Просто хоч розірвись. Поки сюди приїхав, їхній поїзд на годину раніш. А тут ще погода собача.

Ніна. І не соромно вам — завоювали таку принадну дівчину, а ще скаржитесь!

Хламушка (зітхає). Еге... завоювали. Завоюєш таку валькірію. Вона ось на крос їде в Париж,— де вже за нею угнатись.

Ніна. В Париж? Та що ви!..

Хламушка. Ну, аякже, вона ж усі призи взяла, прямо Діана. її навіть Серьожа не догнав, на що вже бігун. Н і Н а.4 А ви догнали...

.Хламушка (зітхає). Ну, пробачте, я піду. (Виходить.)

Увіходять четверо пристойно одягнених громадян — делегація наукового товариства. Попереду старенький професор з мокрим зонтиком.

Професор. Надзвичайно підла погода. Вдень було ясно, а тепер дощ і сніг. Іменно "апріль-веттер", як говорять німці. (Чхає.) Одначе, де ж ця експедиція? Петре Петровичу, у вас моя промова? (Чхає.) Ну, ходім, пошукаємо.

Виходять ліворуч.

Увіходить ШгТлімов. Він надто змінився. Ще більше насупився, змарнів. Недбало вдягнений, у задрипаному пальті, в пом'ятому капелюсі. Тримається ближче до стін, підозріливо озирається. Схоже на те, що він

кілька днів п'є.

Ніна (побачивши Шалімова, кидається до нього). Олександре Івановичу, милий, нарешті!

Шалімов (здригнувши). Ніно, ти? Вибач, в мене нема часу... Потім. (Хоче вийти.)

Ніна (затримує його). Чого ви тікаєте від мене?, Хіба я не друг вам більше?

Шалімов. Залиш мене! Тут не місце. Мені й без того... важко...

Ніна. Чого ви тут? Ходім, ході*м додому. Я знову приберу вашу кімнату, запалю вашу лампу, ви знову знайдете спокій і щастя, мій бідний, скривджений друг.

Шалімов (з гіркою усмішкою). Моя лампа... Ех!.. (Грубо.) Іди візьми патент на ремонт розбитих ламп і тихого щастя. Утішниця. (Опам'ятавшись.) Пробач мені, я сам не знаю, що кажу. (Швидко виходить.)

Ніна стоїть, приклавши хустку до губ, потім повільно виходить. Увіходять Мальванов і Любуша, за ними той самий залізничник з тією ж пухкою книжкою в руках. Але тепер тримається ввічливо, навіть розгублено. Любуша дуже змінилася. В ній вже немає колишньої рвучкості, її руки спокійні, в них більше жіночності. Але вона поблідла

і схвильована, тінь глибокого суму часто затьмарює її обличчя.

Мальванов (перегортаючи свою записну книжку). Ну, добре, припустимо, що ці відправлені,раніш, прийде Спи-чаковський — провіримо. А де ж тоді ці номери — 112869 — сушені фрукти, 70—71— теж, 72—73 — горіхи, 74—75— 76 галети, 77 — шоколад. Чому ж їх немає ні на складі, ні в вагонах? (До' Любу ш{.) Пробач, мій друже, я зараз скінчу.

Залізничник. Я ж вам докладаю,— цей вагон потрапив випадково на обмінний пункт. Я вже розпорядився,— через хвилину буде.

Мальванов. Ну, дивіться. Я спитаю Спичаковського.

Залізничник. Та ні,'навіщо. Товариш Спичаковський знають. Вони і то весь час сердяться.

Мальванов (сміється). То ж то. Його не обдуриш.

Залізничник. Дуже суворий чоловік. Прямо купорос. Не звольте турбуватись. Все буде гаразд.

Мальванов. Ну, дивіться. Наш вагон готовий?

Залізничник. Все готове. Ваші вже там.

Мальванов. Ну, добре, ідіть. Але де ж Спичаковський? Знову, напевно,, жінка. І надало ж людині оженитись, та ще в такий час!

Любуша. Може, й ти жалієш, Ігоре? Адже ж і тобі теж "надало".

Мальванов. Ну, що це ти, моя радість! Я дійсно бовкнув, не подумавши, а ти вже й образилась. Та й Спичаковського жінка трохи не під замком його держить, десять разів прибігала, щоб не їхав з нами. А ти он сама в пустиню зі мною їдеш.

Любуша (усміхається). Різниця невелика. Хоч так, хоч сяк — клопіт.

Мальванов. Ну, ну, не хвилюйся, мартишко. Я ж знаю, тобі не легко. Нічого, поїдемо, все забудеш. Для того тебе й беру. Обвіє тебе гарячими вітрами, прополоще жовтими пісками, і не помітиш, як душа обновиться.

Любуша. Який ти' хороший, Ігоре.

Мальванов. Звичайно, хороший,— а ти як думаєш? (До офіціанта.) Дайте.нам нарзану, тістечок і чаю. Сядемо поки тут.

Сідають за столик. Увіходить Хламушка.

Мальванов. А, любий філософ! Ну, що нового в просторі? Сідайте. Який простір найдовший?

Хламушка (витирає лоба хусткою). Найдовший простір той, який у даний момент найтр'удніше подолати. Наприклад, для мене зараз найдовший в світі простір — між цим і Білоруським вокзалом. Через те, що там Таня, а я не можу до неї поїхати, поки не вирушать ваш поїзд.

Офіціант приносить чай.

Мальванов. Значить, коли вона поїде в Париж, найдовше віддалення буде — від вас і до Парижа.

Хламушка. Нічого подібного. Бо ж у Париж мені не треба їхати, а якщо простору не треба перемагати,— він взагалі не існує. А Таня все одно зі мною, куди б вона не поїхала.

Любуша, (про себе). Значить, і Саша завжди буде зі мною, куди б я не поїхала. Так,— і нікуди не втечеш від минулого. А коли ще раптом це...

Мальванов (сміється). Добра мені філософія. Значить, коли ви спите, цілий світ, крім вашої подушки, стає вихідним, адже ж вам він тоді не потрібний? Але де все ж таки Спичаковський? Я починаю справді хвилюватись.

Увіходить Вернидуб. Він теж змінився, став серйознішим, змарнів.

Мальванов. Сідай, Серьожа. Ну, як? Все гаразд? Спичаковського не бачив?

Вернидуб (сідає). Ні, не бачив,— а що?

Мальванов. Та немає його ніде,— скоро їхати.

Хламушка (підводиться). Ну, я, .очевидно, поїду на Білоруський.

Вбігає Спичаковський з маленьким чемоданом у руці. Він захекався і весь мокрий від дощу. Обтрушується неначе пудель.

Ма.льванов. Спичаковський, нарешті!

Спичаковський. Ну, все чудово! Замкнув на ключ. Летючий поцілунок. В замкову щілину. Догнав автобус. Троячка штрафу. Свіжий, як троянда. (Знімає кепку і струшує — бризки летять всім в обличчя.)

Мальванов (витираючись). Та ну тебе к чорту! Бризкає прямо в обличчя. Троянда підмочена!

Всі сміються.

Спичаковський. Фатальний збіг. Жахливий дощ. Мальванов. Та в чому справа? Яка щілина? Який поцілунок?

Спичаковський. Поцілунок летючий, а щілина звичайна,— в дверях. Замкнув дружину і втік. Здається, ясно. А ще професор. Ф-фу!..

Мальванов. Ай, ай, Спичаковський, та хіба ж так можна з жінкою? А ще казав — "пушинка", "метелик".

Спичаковський. Жахлива помилка. Відсутність досвіду. (Хмуро.) Не пушинка, а гиря, млинарське жорно. Гірше від устілок.

Мальванов.' Ну, словом, чудово! Іди мерщій в багажну контору, ось тобі записка. Цих ящиків чомусь немає, він каже, що на обмінному пункті.

Спичаковський. Гаразд, з'ясуємо. Дивіться ж, мене немає. Прийде дружина, кажіть — поїхав. Інакше не пустить. Відведе додому. Я буду там, сюди не прийду. (Зникає.)

Мальванов. Добре, добре, іди. Попався-таки, нещасний. А така з виду тоненька, тендітна,— іменно "пушинка". Ну, то ходім і ми, товариші.

Увіходить та сама делегація і прямує до Мальванова.

Професор. А, ось де вони! Добривечір, дорогий колего! Нарешті ми вас знайшли.

Мальванов (злякався). А що. ..що таке? Але пробачте...

Професор. Семене Семеновичу, де ж наше привітання. (Йому подають розкішну теку.) Ми прийшли, дорогий колего, вітати вас від імені нашого товариства... (Чхає, дехто з делегатів теж), з нагоди тієї... (Чхає.) Надзвичайно паскудна погода,— з нагоди вашої сгйіливої подорожі в ті далекі пустині, де велично панує... (Чхає.) Надзвичайно жахлива погода... (Чхає.)

Мальванов. Але, дорогий учителю, це зовсім зайве. З'являються двоє фотографів з апаратами і негайно націляються

на Мальванова.

Професор. Е, ні, дозвольте,— дайте ж мені скінчити. (Читає.) "Невгамовний дух Прометея26, благородний неспокій бунтарського розуму завжди штовхали людину до нових і нових дослідів".

В цю мить вбігає Пушинка і рішуче повертається до Мальванова, незвертаючи-ні на кого уваги. Вона дійсно заслуговує такого імені, і ніколи не подумаєш, що ця тендітна, принадна жінка може бути такою енергійною.

Пушинка (немов вихор, прориває лави, перекидає ana-рат одного з фотографів, відштовхує професора). Товариш Мальванов! Де Спичаковський? Де мій чоловік?

Професор (підіймає окуляри й теку). Моя промова! Мої окуляри! Це якийсь тайфун, а не Жінка. Гірша від сьогоднішньої погоди. Адже ж розбились!

Фотограф (піднімаючи апарат іл касети). Пропали знімки.

Пушинка. Де мій чоловік? Куди ви його поділи?

Мальванов. Але, дорога Пушинко, пробачте, товаришко Спичаковська...

Професор. Добра мені "Пушинка". Це справжня бомба! Пропали окуляри!

Мальванов. Ваш чоловік, здається, повнолітній, і під моєю опікою не перебуває. Він поїхав.

Пушинка. А! Він поїхав!.. Ну, це ми побачимо. Я вам покажу, як чужих чоловіків завозити. Я не подивлюся на вашу експедицію! Вигадки які! Я його з поїзда витягну (Бурхливо виходить.)

Мальванов. Ну, що поробиш з такою відьмою!

Професор. На жаль, мені не пощастить закінчити мою промову, дорогий колего. Окуляри, розумієте, луснули. Ну, нічого, ви прочитаєте її у вагоні. Прошу. (Віддає Мальва-нову теку й тисне руку.) Щасливої дороги. Бажаю вам

перемогти всі каракумські пустині, Саракамиш, Узбой і Барса-Кельмес.

Мальванов. Спасибі, спасибі. Завітайте до нашого вагона. Ми зараз.

Професор. Дуже радий! Ходім, товариші!

Виходять всі разом. ^

— Хламушка. Ну, я побіг на Білоруський. * Мальванов. Та почекайте, Танин же поїзд ще не

скоро. Серьожа, піди подивись, як там Спичаковський. Ну й

Пушинка,— не пушинка, а піроксилін. Вернидуб. Добре. (Виходить.)

Хламушка. Спробую подзвонити на Білоруський. Увіходить Темі. Побачивши Мальванова, повертається до нього.

Темі. Ігоре Миколайовичу! Ви ще не поїхали,— яка ж я рада!

Мальванов. Темі! Та чи ти при розумі. Чого ти приїхала! Тобі ж не— можна виходити, та ще в таку жахливу погоду!

Темі. Ні, ні, я вже зовсім здорова. Зовсім.

Мальванов. Добре здорова,— з плевритом погані жарти. Дивись, яка червона. Напевно, з температурою вибігла. (Прикладає руку до її чола.) Авжеж гаряча! І голова, і серце.

Темі (бере цю руку і прикладає до уст). Учителю, дорогий мій учителю! (Плаче.)

Мальванов. Ну, то чого ж ти плачеш, дурненька?

Темі. Я не можу, я не можу лишитись, коли ви, коли ви поїдете.

Мальванов. Ну, ну, заспокойся,— поїдеш потім і ти. Куди ж тобі їхати хворій? Відпочинеш в Криму, видужаєш, а через рік поїдемо разом. Вже будувати. Путівку одержала?

Темі. Спасибі, спасибі вам за ваші турботи. Рідний батько не міг би так піклуватись. (Плаче.)

Мальванов. Ну, досить, заспокойся, сідай. (Дбайливо влаштовує її на канапі.) Випий води. Любуша, дай нам води.

Любуша. Зараз. (Подає воду.) Мальванов. Випий, голубко, не плач. Темі. Спасибі. (П'є.) Спасибі! Любуша. бідняточко. (Гладить її руки.) Темі. Це ваша дружина?

Мальванов. Так, ми недавно побрались. Вона їде зі мною. Поки до Красноводська 27.

Любуша. Неправда, я поїду з ним скрізь.

Темі. І ви, і ви... Ну,, як ви поїдете... Як ви поїдете без мене в це прокляте місце?

Мальванов. Та годі-бо, чудачка, яке там прокляте місце. Ти ж сама майже інженер, як тобі не соромно?

Темі. Так, але я знаю, там загинув мій батько, звідти ще ніхто не повертався. Чи можу ж я бути спокійною, коли ви... коли ви їдете туди!

Любуша (схвильовано). Ігор! Невже це правда...

Мальванов (розсердився і встав). Що за безглузді казки! Як тобі не соромно, Темі? Твій батько не мав ні машин, ні людей, ні води. І невже ти думаєш, що я зостанусь через жіночі сльози? Я більшовик, якому велика

країна довірила велику справу — дати воду твоїм же браттям, мертвим піскам Саракамишу.

Темі (встає, притихла). Вибач мої дурні слова. (Витирає очі.) Прости бідну Темі.

Любуша (обіймає її). Не плачте, Темі, ми йернемось.

Мальванов (пом'якшав). Ну, ходім, друзі, ходім, Темі, я покажу тобі нашу експедицію. Барса-Кельмес, подумаєш, жах!— Якесь паршиве болото. (Бере Любушу під руку.) Повір, моя дитино, що в тисячу разів страшніше те болото, в якому ти погибала, та з якого я тебе звільняю.

Любуша (здригнулась). Так, так, мерщій поїхати, забути ці муки.

Мальванов. Я завезу тебе від минулого, і ти більше не вернешся в нього. Це й буде наше Барса-Кельмес. Виходять всі троє. Знову увіходить Пушинка. Озирається. Шукає.

Пушинка. Сховався, негідник. Увесь вокзал обшукала, всі поїзди. Ніде немає. Ні, я цього так не залишу. Я до начальника станції піду, в ДПУ! (Виходить ліворуч.)

З правого боку вбігає знайомий наш залізничник, за яким женеться

/ розгніваний Спичаковський.

Спичаковський (хапає залізничника за комір, той випускає з переляку свою книжку, з якої сиплються якісь папірці). Я тобі покажу обмінний пункт! Обманний, а не обмінний. Ходім в ДПУ. Спичаковський не дасть собі в кашу наплювати.

З лівого боку повертається Пушинка.

Пушинка. Ага! Нарешті. (Дуже ніжно.) Васюнчик!

Спичаковський (озирається). Пропав! (Дригає ногою й випускає залізничника, який тікає.)

Пушинка (ще ніжніше). Васюнчик, стрибунчик, цвір-кунчик мій любий! Твоя Пушинка плакала. Промочила ніжки. І тобі не жаль Пушинки?

Спичаковський (хлюпає носом). Але, моя дорога...

Пушинка. Ходім, мій цвіркунчик, ходім, мій стрибунчик, ходім. (Ніжно поплескує його по щоці затягнутою в рукавичку рукою.) Неслухняний хлопчик! Не жалієш своєї Пушинки. Ходім. (Впевнено йде ліворуч, озирнувшись з чарівною усмішкою на Спичаковського.)

Спичаковський повільно й слухняно йде за нею, понуривши голову, немов великий, розумний пес. Виходять.

Залізничник (що обережно виглядає з-за колони, тепер виходить на середину). Оце да!.. (Говорить він з щирим захопленням.) Оце так баба! (Піднімає свою книжку.) Щоб такого чорта приборкати!.. Уму непостижимо. (Виходить дуже вдоволений.)

Поспішно увіходить Вернидуб.

Вернидуб. І тут його немає. Через двадцять хвилин поїзд.

Вбіга-є жвава, розчервоніла Таня. Волосся вибилося з-під берета, збризнуте дощем, пальто розхристане. Побачивши Вернидуба, одразу

спинилась.

Таня. Стоп. Хвалити бога, ти ще не поїхав. Вернидуб. Таня!

Таня. Прийшли попрощатися з тобою. Промазала трамвай, півдороги бігла прямо по вулиці. Наш поїзд через 40 хвилин. Уф!..

Вернидуб. їдеш?

Таня. їду, Серьожа.

Вернидуб. Будеш в Парижі бігати?..

Таня. Буду. Подумати, аж дух перехоплює. Ех, жаль, що ти не їдеш. Вигадав (зітхає) в пустиню. Теж — пустинник...

Вернидуб (усміхається). Пустинник і ведмідь.

Таня. Не забув... Ех, сам винуватий!..

Вернидуб (м'яко). Нічого, Тасенько, все на краще. Тебе я не догнав, а бігати без мети — нерозумно. Не досить завоювати простір,— треба його упорати.

Таня. То хіба не можна працювати па місці? Чи мало роботи вдома? В клініці, в лабораторії?

Вернидуб. Тісно мені в лабораторіях,— така вже в мене вдача химерна. Все кудись в далечінь пориває,— де не тісно. Не люблю працювати на одному місці. Мені б у тайгу поїхати лікарем, щоб від одного пацієнта до другого два дні на оленях їхати. Або, як ось зараз, в пустиню.

Таня. А бігати все ж таки любиш?

Вернидуб (усміхається). Люблю. Люблю відчувати простір ногами. Ну, прощай, Тасенько!

Таня. Прощай. Не сердься. (Змахує сльозу.) Ну, поцілуємось на прощання,— не скоро побачимось.

Вернидуб. Тасенько... (Поривчасто пригортає її до себе і-цілує в губи, тоді вибігає.)

Таня (стоїть схвильована). А! Тепер уже пізно... не поправиш.

Увіходить видимо стурбована Любуша.

Любуша. Боже мій... він тут. (Бачить Т.аню.) Таня, голубко, яка ж я рада тебе бачити.

Таня. Любуша! Що з тобою? Що скоїлось?

Любуша. Що мені робити — господи! Через десять хвилин поїзд, а я й досі не знаю — їхати мені, чи лишитися...

Таня. Як, лишитися? Ти збожеволіла!

Любуша. Так, так, я справді почуваю, що божеволію від цієї жахливої муки. Ну, подумай сама, в який вир я попала! Чия я? Кому я потрібна?

Та н я. Як чия? Адже ж Мальванов так тебе любить.

Любуша. Мальванов... А Саша? Ти бачила, яким він став.

Таня. То він же тебе кинув, образив.

Любуша. Образив тому, що любить. Він умре, коли я поїду. А зостанусь — зненавидить знову. Що робить, що робить! Це дійсно якесь болото — Барса-Кельмес,— звідки ні шляху, ні вороття. Доки кличе,— я повинна їхати, хЬч би смерть чекала там попереду.

Таня. Ну, годі, заспокойся. Вигадала собі страхіт-тя й мучиться.

Любуша (хитає головою). Якби тільки це. А то... Я ще не все тобі сказала. Я боюсь, що я... що я від нього... від Саші...

Таня (з жахом). Та що ти кажеш! Ну, тоді дійсно. . Любуша. Дивись, це він. Він весь час тут ходить. Таня, голубко, піди, приведи його сюди. Я не можу поїхати так, не попрощавшись. І скажи Ігорю, що я зараз прийду.

Таня. Ну, звичайно,— зараз. Зажди,— я вмить. (Вибігає.)

Любуша стоїть, притуливши руку до серця. Зала зовсім порожня. Тихо увіходить Шалімов.

Любуша. Саша... Саша... Шалімов. Чого тобі треба від мене?

В залі стало зовсім тихо, настільки тихо, що чути, як вистукує майстер молотком по колесах вагонів. Цей дзвінкий, мелодійний стукіт чути протягом

всієї сцени.

Любуша. Саша... Я так хотіла тебе бачити,

Шалімов. Для чого це?

Любуша. Саша, навіщо ти кажеш неправду? Я ж бачу,' як тобі тяжко, Саша, у нас тільки п'ять хвилин, тільки п'ять хвилин. Не муч даремно себе й мене. (Підходить до нього.) Бідний, як ти змарнів, яка в тебе пом'ята шляпа.

Вона знімає з ного голови капелюх і пробує його випрямити й почистити Він грубо вириває капелюх з її рук.

Шалімов. Чого тобі треба від мене?

Любуша (бере його ніжно за руки). Не треба так говорити, не треба. Ну, хочеш, хочеш, я не поїду? Я лишусь з тобою назавжди, коханий, рідний.

Шалімов (відштовхує її). Іди до нього, до свого., чоловіка. До свого полюбовника.

Любуша (з лагідним докором). Саша...

Шалімов. Облиш, будь ласка, ці твої ангельські погляди. Невинна жертва. Фальшиве дівчисько.

Любуша. Саша...

Ш а л і м о в. Зі мною ти була задрипаним дівчам, з брудними нігтями. А тепер ти стала красунею, принадною дамою. Які манери, які усмішки, туалет. Це все для нього, для цього Чйнгісхана.

Любуша. Саша...

Шалімов. Ну, то й іди ж до нього,— для кого ти напах-тилася цими розкішними парфумами (нюхає свої рукавички), який п'янкий аромат. Ти вся пройнялася цим запахом розпусти. Не хочу навіть запаху твого тіла

— полюбовниця Мальванова. (Стягує з своїх рук рукавички і кидає на неї.) Прощай! (Повертається і прямує до виходу.)

Любуша стоїть нерухомо, притиснувши обидві руки до серця. На половині дороги Шалімов хитається і, повернувшись назад, підбігає до Любуші і припадає до її плеча.

Шалімов. Любуша! Рідна моя дівчинка! (Плаче, припавши обличчям до її рук.) Рідна, безцінна, кохана. (Жадібно цілує її руки.) Скільки років... скільки годин я прожив біля тебе, і тільки тепер... тільки тепер зрозумів, як безконечно ти мені дорога. А я ж люблю тебе... люблю так боляче й нестримно.

Любуша ніжно милує його голову.

Швидко увіходить Вернидуб, ще через хвилину Мальванов і Хламушка. Шалімов підводиться, хитаючись.

Вернидуб. Любуша, де ви? Пора у вагон, зараз їдемо. Другий дзвінок.

Мальванов. Да, пора, Любуша, ходім.

Любуша (проводить рукою по очах, поправляє волос ся). Так., так... Я зараз...

V

Мальванов бере її під руку.

Так... ходім... Прощай, Саша.

Шалімов (поривається до неї, але зараз же спинився. Глухо). Прощай.

Всі виходять, Любуша оглядається на Шалімова. Він кидається до неї, але раптом затримується, кусаючи стиснуті пальці.

Пауза.

За вікном свистки і гудок паровоза. Шалімов підбігає до вікна, розкриває його і жадібно вдивляється в темряву. Тоді відходить. На його обличчі нестримна мука. Він стискує кулаки, рве комір, нарешті, не витримавши, кидається до виходу. Назустріч іде знайомий нам залізничник, перегортаючи на ходу ту ж таки записну книжку.

Шалімов (задихаючись). Бакинський експрес, вже вирушив?

Залізничник (звичайним своїм тоном, не відриваю-чись від книжки). Т^рг, гражданин, довідок... Шалімов. Я вас питаю — поїзд пішов?

Шалімов не кричить, але є, мабуть, в його голосі і обличчі щось таке, що примусило здригнути й відступити навіть цього суб'єкта.

Залізничник (злякано й шанобливо). Так точно, щойно відійшов.

Вбігає Спичаковський.

Спичаковський (кричить). Не може бути! Вже пішов? (Хапає залізничника за барки.) Зараз же кажи мені, де поїзд?

Залізничник. Щойно пішов, їй-богу, я не винуватий.

Спичаковський. А! (Сідає на стілець і швидко знімає черевики.) Не народився ще той поїзд, який би утік від —Спичаковського. (З черевиками в руці стрибає у вікно й зникає.)

Залізничник. Уму непостижимо. (Виходить.)

Шалімов (його обличчя перекривилося мукою. Він хитається). Прокляття життю, що втікає, прокляття просторові і рухові! (Виймає з кишені револьвер і стріляє собі в груди.)

Постріл лунає глухо й уривчасто. Шалімов падає. Першими вбігають все той самий залізничник та якийсь носильник. Зараз за ними увіходить Хламушка, Ніна, Темі, професор та інші члени .депутації. Жвава розмова й сміх.

Залізничник. Уму непостижимо! На, повному ходу догнав. Чудасія — просто, як в цирку. Чого це тут порохом смердить? Лишечко!— Та це ж той гражданин!

Хламушка. Так, це бігун. А ми все думали — бреше.

Ніна (перша побачила Шалімова, скрикнула І кинулась до нього). Боже мій! Олександр Іванович! Доктора! Мерщій доктора!

Рух Вигуки. Всі підбігають до Шалімова. Його підіймають і кладуть на

канапу.

Хламушка. Цього я тільки й боявся. Професор. Бідний молодий чоловік. Дозвольте, товариші, я трохи лікар — дозвольте.

Всі розступаються і пропускають його до Шалімова. Він схиляється, оглядаючи рану.

Професор (твердо). Зараз же виведіть всіх сторонніх.

Залізничник (несподівано виявляє співчуття й енергію). Граждани! Розійдіться. Тут не можна лишатись. Треба ж такого лиха! Уму непостижимо!

Професор. Відсуньте стіл. Зараз же в аптеку.

Залізничник. Так точно. Тут єсть на вокзалі. Я принесу, що треба.

Професор. Тягніть все, що є. Марлі, вату, сулему. Води. Окропу. Та білизни. Дістаньте в конторі чистих прости-радел і подушок.

Залізничник. Зараз все буде. Треба ж такого... (Біжить.)

Ніна. Олександр Іванович... бідний мій... милий... Шалімов (очуняв) Любуша... А, це ти... Ніно.

Залізничник повертається в супроводі двох дівча т-санітарок в білих халатах, які несуть білизну, подушки, жбан з окропом, вату, пляшки з ліками і т. ін. Професор і санітарки беруться до роботи.

Шалімов. Любуші... телеграму.

Хламушка. Що він говорить?

Ніна. Він просить послати телеграму Любуші.

Хламушка. Так, він має на це право. Життя за простір. Що ж, це можна зробити. Треба спитати, де перша зупинка. Поїзд відомий, номер вагона я пам'ятаю. (Виймає книжку І пише.)

Залізничник. Перша зупинка в Продольній, через годину. Можна блискавку. Напишіть, я вмить відправлю.

Хламушка (читає). "Продольна Бакинський експрес міжнародний вагон № 2313 Мальвановій. Шалімов серйозно поранений благає вас приїхати. Хламушка". Відправляйте. Віддає залізничникові, який виходить.

Шалімов. Любуша... вернись... телеграму.

Хламушка (підходить до нього). Телеграму послали, заспокойся. (Відводить набік професора.) Ну, як,—єсть надія?

Професор розводить руками. Хламушка. Поїзд біжить, і з кожним биттям його серця шириться безодня між ними. Шалімов. Любуша... вернись. Хламушка. Так, тепер гукай... А проте...

Темрява.

ВІДМІНА ДРУГА

Медпункт на вокзалі.

Через п'ять годин по тому. Близько двох годин ночі. Всі вогні погашено і тільки на одному з столів горить невеличка настільна лампа з голубим шовковим абажуром. Шалімов лежить па ліжку, укритий чистим простиралом. Біля нього санітарка, Ніна і професор, що прислухається, схилившись, до дихання хворого. Хламушка сидить у кріслі

; ближче до рампи. Професор обережно випростується і тихо підходить до інших. Ніна іде

за ним.

Ніна. Скажіть-бо, професор, невже ніякої надії?

Професор. Важко зараз сказати щось певне. В усякому разі кулю треба вийняти сьогодні ж уранці. Звісно, якщо він доживе до ранку.

Ніна. Доктор!

Професор. Нічого нібито й не зачеплено, але кровотеча, кровотеча... Головне, щоб не збільшилась гарячка. І потім йому не можна хвилюватись, а він кидається, жде.

Шалімов (стогне). Любуша... Любуша.

Професор. Чули? (Вертається до Шалімова.)

Ніна. Хоч би вже вона скоріш приїхала. Яка мука. Котра година?

Хламушка (дивиться на годинник). Без двадцяти два.

Н і н а. Дві години. Дев'ять, десять, одинадцять, дванадцять, година, друга. Коли ви відправили?

Хламушка О-пів на десяту.

Ніна. Майже п'ять годин. Чому ж її немає?

Хламушка. Ви забуваєте, що їй доведеться чекати зустрічного поїзда. Тепер вже скоро. Поїзд буде через півгодини.

Н і н а. Хоч би вже скоріше. Нащо він це зробив? Чому не сказав їй — "лишися".

Хламушка. Чому... легко сказати. Час, коли можна було вирішити словами, для нього вже пройшов. Затримати її в ту страшну хвилину можна було... лише ціною життя.

Ніна. Ціною життя! Відняли все — спокій, радість,— не. досить, віддай останнє — життя.

Хламушка. Ціна, звичайно, висока, але ж і мета чимала — повернути вчорашній день.

Ніна (гірко). Неправда. Вчорашній день був з ним, але він сам відштовхнув його, ради цієї проклятої... Ні, ні, бог з нею, я сама хочу, щоб вона вернулась тільки б він лишився живий.

Десь близько виникає якась тривога, що зростає. Глухий шум, невиразні вигуки. Довгі дзвінки телефону. Кілька разів повторюється слово

"Південна".

Шалімов. Любуїпа... Любуша...

Ніна. Що це за нестерпний шум! Знову його розбудили І знову її кличе...

Хламушка. Да, якаагметушня. Для поїзда (дивиться на годинник) ще рано.

Ніна. А може, є якийсь інший. Знову дзвінки, і які тривожні. (Іде до Шалімова.) Бідний, бідний мій друже.

Тривога за дверима збільшується і раптом вщухає. Тієї ж хвилини вбігає, грюкнувши дверима, видимо схвильована Темі.

Хламушка і Ніна кидаються до неї з жестами пересторога. Темі. Нещастя! Яке жахливе...

Хламушка. Тихше. Хіба можна кричати? Ви його збудите.

Ніна. Що таке? Що скоїлось?

Темі (не в силах подолати своє хвилювання). Барса-Кельмес, Барса-Кельмес,— я казала. (Плаче.) Ніна. Та тихше-бо, ради бога.

Професор (підходить.) Е, тихше, товариші, не можна ж так ґвалтувати! (Виходить.)

Хламушка. Та що таке, кажіть путтям. —

Темі. Катастрофа! Поїзд розбився. Його забито, він не вернеться, він не вернеться більше.

Хламушка. Як розбився! Що ви кажете! Де?

Ніна. Ах!

Темі (плаче). Чому... чому він мене не послухав? Я знала, я чула — Барса-Кельмес. Його забито, я не побачу його більше...

Хламушка. Та хто вам сказав, що поїзд розбився? Дайте їй води.

Ніна (наливає воду). Випийте, заспокойтесь.

Темі (гострим рухом відштовхує склянку, яка падає). Не треба! Не треба мені вашої води! Нащо вода, коли немає його, великого, любимого. Тут, отут на цьому самому місці я пила воду з його рук... В останній раз. Клянусь великою Аму, я не торкнуся води, я не буду більше пити, якщо він вмер. (Нерозважно плаче, схилившись на спинку крісла.)

Хламушка. Ну, що з нею поробиш... Невже це правда? Та ні, не може бути...

Вертається схвильований професор з білим аркушем в руці. Хламушка і Ніна повертаються до нього.

Професор (схвильовано). Можете собі уявити. (Зга-давши про хворого, знижує голос.) Жахлива, того, новина: кажуть, нібито наш поїзд розбився. — Хламушка. Невже це правда!

Темі підводить голову, слухає.

Професор. Мені щойно дали телеграму, але я, того, не бачу без окулярів..

Хламушка (вихоплює в нього телеграму і йде на авансцену). "За три кілометри від роз'їзду Південний... внаслідок розібраних рейок, зійшов під укіс і розбився експрес № 8 — два вагони розбито, вбито чотири, ранено шість. (Зупиняється.) В числі вбитих начальник експедиції Мальванов (не може читати) і його дружина..." (Затуляє очі рукою.)

Темі (Істерично скрикує І ридає). Барса-Кельмес... ніколи, ніколи не вернеться він назад.

Хламушка. Барса-Кельмес. Невже це правда... може бути правдою... Тдкий ясний розум, таке гаряче серце. І невже ми ніколи його не побачимо? Невже я ніколи не стисну його великої гарячої руки, не побачу його чудової усмішки... А вона! Тепер мені здається, що вона з таким сумним благанням дивилася всім нам в очі, і ми не зуміли зрозуміти цього погляду, не зуміли затримати її біля себе. Мої руки й досі пахнуть її парфумами.

Шалімов. Любуша... Любуша...

Всі переглядаються.

Хламушка. Ми зовсім забула про нього. Ніна. Йому не можна про це казати. Не можда. Це його уб'є.

Професор. Так, хай вірить, що вона приїде, або, того, хоч не приїде, але жива. Тільки це й може його підтримати.

Темі (підводиться, хитаючись). Я піду... туди, на повітря... а може, й додому. (Виходить.)

Хламушка. Бідна... їй теж нелегко.

Ніна. Але що ж робити? Що тепер робити? Що вам сказали в лікарні, доктор?

Професор. Обіцяли прислати карету й лікаря. Піду ще подзвоню.

Хламушка іде до Шалімова. Ніна сідає на крісло, похиливши голову на руки.

Пауза.

Серед тиші, що тепер настала, чути далекий гармонічний гудок паровоза. Шалімов починає неспокійно кидатись на своїй канапі. Він підводиться на лікті, хапає Хламушку за руку.

Хламушка. Чого ти? Заспокойся. Ляж.

Шалімов. Ти чуєш., ти чуєш цей далекий гудок паровоза... Це вона, Любуша. Вона їде до мене... бо вона почула мій заклик, бо вона мене любить...

Хламу,шка. Ну, добре, заспокойся, ляж.

Шалімов. Вона їде до мене, прекрасна, ніжна, вся обвіяла солодким повітрям полів, над якими мчить цей поїзд. Вона притулила палке своє чоло до холодного скла і дивиться, і все дивиться в голубу далечінь... і думає про мене, про мене, кого вона любить. О, мерщій... о, мерщій простягни до мене свої теплі ручки, моя ненаглядна, рідна. Мені так тяжко, моя голубко, так тяжко... (Падає знесилений на подушки.)

Хламушка. Нещасний... Якби він знав, де тепер його Любуша.

Шалімов. Пити.

Ніна (подає воду). Випийте, серденько.

Шалімов. Ні... не води... Дайте мені яблука.

Хламушка. В мене якраз є, почекай, я зараз очищу. (Чистить і дає йому скибку.)

Шалімов (з тугою). Та ні ж бо... це не те. Хіба ти не знаєш? Яблуко, що дала мені Любуша... Я ж тільки надкусив і кинув. Воно там, піди принеси.

Ніна. Марить... Господи.

Хламушка. Добре, добре, ми зараз принесем. Шалімов. Іди на перон. Подивись, чи не видно поїзда... Хламушка. Добре, заспокойся. Поїзд зараз буде. Шалімов (наполегливо). Іди... подивись. Ніна. Добре, мій любий, я зараз піду подивлюся. Тільки не хвилюйся. (Виходить.)

Пауза. Увійшов професор.

Професор. Обіцяли прислати. Така була кепська погода, а зараз чудово. Тихо, тепло. Шалімов. Хто це? Хто це увійшов? Професор. Це я, заспокойтесь.

Шалімов (через силу підводиться на лікті). Як нескінченно тягнеться ця ніч. Іди подивись, чи скоро ранок. Тільки б дожить до зорі. Вона приїде на світанку. Іди ж, іди на перон. Там тепер так хороше. З полів потягнуло холодком, а мені ось все гаряче... дайте мені пити. (Жадібно п'є.) Як хороше їхати удосвіта... скрізь так тихо... свіжо... Хочеться зітхнути глибоко, глибоко... і так жадібно пити свіже повітря. Ось майнули сплячі будиночки... ворухнулась занавіска на чиїмсь вікні. Дівчина вийшла до криниці...

бринить роса на квітках... І раптом з'явилось сонце... а на синій горі розкинулось чудове місто. Ніколи... ніколи я не побачу річки... і синіх гір... золотих хмар над ними. Іди ж, подивись на схід... чи не видко зорі. Любуша, голубко... Мені так тяжко...

Вертається Ніна.

Знову чути протяжний гудок паровоза і тоді зараз же кілька ударів дзвона. Шалімов у найспльнішому зворушенні знову підводиться на своєму ліжку, весь охоплений нестримним поривом, який ще раз підіймає його знесилене

тіло

Шалімов. Це вона! Це вона! Я бачу, як вона стоїть біля, дверей вагона. Я чую, як вона шепче — "підожди... лідожди... я зараз буду з тобою". Любуша!

Хламушка (намагається його стримати). Заспокойся, ти вбиваєш себе.

Чути гуркіт поїзда, що пролітає повз вікна, кидаючи в темряву зали химерне марево своїх вогнів.

Шалімов (майже встає, стискуючи руки Хламушки). Любуша! Любуша! Це вона! Вона почула мій заклик, вона йде сюди. Я чую її легкі кроки... вона біжить по дзвінких плитах перону, вона простягає до мене свої милі ручки. Пустіть же, пустіть мене до неї. Любуша, рідна!

За дверима чути короткий шум і тоді зараз у' залу вбігає Любуша. Не звертаючи уваги на здивовані вигуки, вона кидається з криком "Саша" до Шалімова, і обоє завмерли в безмовних обіймах.

Любуша. Саша!

Ще хвилина, і в залу увіходить Мальванов. Хламушка і професор підходять до нього. Вигуки. Це все відбувається дуже швидко.

. Хламушка. Що таке! Любуша! Жива Любуша, Мальванов! Ігор Миколайович! Нічого не розумію. Н і н а. А як же поїзд?

Любуша сіла на стілець біля Шалімова. Розвидняється.

Любуша. Ну, годі-бо, годі, заспокойся, не плач, мій любий, я тут, з тобою, назавжди, бідний, бідний мій хлопчик.

Шалімов. Ти прийшла, ти прийшла, ти вернулась. (Цілує її руки.) Моя кохана, рідна. Якби ти знала, як я замучився без тебе. Тільки тепер, в ці жахливі години, я зрозумів... як невимовно я тебе люблю. Дай мені твої теплі ручки, твої рідні долоні...

Любуша. Ну, годі, тепер все пройшло, все пройшло, як тяжкий сон. Я не покину тебе ніколи, мій рідний.

Шалімов. Так, так, не йди, не йди. Тут весь час товпились і шепотілись чиїсь зловісні тіні. Я не хочу вмирати,

Любуша, ні, ні, якби ти знала, як це страшно. Вдерж, удерж мене... мені здається, що я кудись пливу... Я знов весь тремчу. (Падає.) Чому це, чому це так холодно... Дай мені твої руки,, Любуша, рідна, не треба мене віддавати їм, не треба. Ти скажи, що ти даси мені друге яблуко, те хтось узяв. Адже ж ти чула, як я гукав, щоб ти вернулась.

Любуша. Так, так, заспокойся, все буде гаразд. Я з то'бою, я з тобою назавжди. Ти видужаєш, ми будемо жити вкупі. У нас (вона тихо говорить йому щось, схилившись над його обличчям) наша рідна дитина...

Шалімов. Любуша... життя моє!

Тим часом Хламушка, професор і Ніна підійшли до Мальванова, що стоїть, як і перше, праворуч біля входу. Хламушка палко тисне йому руку.

П.рофесор. Яке щастя, що ви живий, дорогий колего. Коли ми взнали про цю аварію...

Мальванов. Аварію? Яку аварію...

Хламушка. Значить, ви... Ну, то звичайно ж! Як я одразу не догадався?! Де ви одержали телеграму?

Мальванов. У Продольній.

Хламушка. І зараз же зійшли з поїзда?

Мальванов (здивований). Ну, звичайно. Та в чому справа?

Хламушка. Адже ж через 20 хвилин ваш поїзд роз-. бився, ось телеграма.

Мал ьван,ов (вихоплює телеграму). "За три кілометри від роз'їзду. Південний... експрес № 8... два вагони розбито, в,бито,4, поранено 6, в числі убитих..." (Надзвичайно схвильований.) Експедиція! Моя експедиція!

Хламушка. Бачите. Вас врятувала його телеграма.

Любуша (що прислухалася до розмови, обертається). Наш поїзд розбився? Боже!., значить, якби ми не зійшли... Саша, ти чуєш, наш поїзд розбився. Значить, ти, значить, ти нас врятував!

Шалімов. Так, так, я кликав тебе, я кричав — "вернись", я кинувся під колеса долі, щоб повернути тебе, моя любима.

Мальванов (в розпачі). Моя експедиція! Моя експедиція! Вони поранені, може, вбиті, а я! Я ганебно покинув їх в біді, я зійшов з корабля, негідний капітан і товариш. (Затуляє обличчя руками.)

Х л а м у ш к а. Та що це ви, Ігоре Миколайовичу, звідки ж ви могли це знати?

Шалімов (що тільки тепер побачив Мальванова, підводиться ще більш схвильований). Хто це, хто? А, це він, це знову він, проклятий Чингісхан! Чого він тут? Скажи, щоб він забирався геть. Скажи, що я не віддам тебе, що я заплатив за тебе своїм життям, що я відняв тебе у смерті.

Любуша (пробує його затримати). Ради бога, заспокойся... Заспокойся, я нікуди не піду.

Шалімов (з новою, останньою силою). А! Тепер ти бачиш. Тепер ти бачиш, хто з нас сильніший. Ти переміг пустині й річки, ти не знав перепон на своєму шляху, але що; що затримав ти для себе пожадливими руками, ти — завойовник простору! Ти відняв і завіз мою любов, але моя душа полинула за нею через поля і дороги й тремтіла, і вилась біля коліс, що несли її до смерті, і билася, мов птах, в шибки вагона, і кликала, і вернула назад. Твій поїзд розбився, але вона жива.

Любуша. Саша, заспокойся, ляж. Тобі не можна хвилюватися.

Шалімов. Так, я умру, але ти не візьмеш її більше. Вона моя — назавжди... (Слабішає.) Моя кров... моя душа., зостануться в ній... у неї під серцем... моє дитя.

Любуша. Саша! Любимий, рідний!

Ш а л і м о в. Не смій... до нього... тебе люблю... (Падає.)

Всі, крім Мальванова, підходять до нього.

Професор. Кінець...

Любуша схиляється над Шалімовим і ридає. Ніна тихо плаче, притуливши

хусточку до уст.

Червоне проміння зорі заливає кімнату яскравим тріумфуючим світлом. З репродуктора чути веселий * бадьорий марш і слова ранішньої зарядки.

Велика пауза.

Мальванов стоїть один осторонь, стиснувши кулаки, хмуро понуривши голову'. Підіймає голову, проводить рукою по волоссі. Довго дивиться у вікно на червоне проміння. Хлзмушка підходить до нього.і тисне руку. Один по одному вступають далекі й близькі гудки заводів.

Мальванов. Я зараз їду. Візьміть мені квиток на скорий. (Дає йому гроші.)

Хламушка. Добре. Зараз.

Мальванов. Покличте до мене Любушу

Хламушка. Гаразд. (Шепоче Любуші, потім виходить.)

Любуша підводиться, витирає очі й підходить до Мальванова.

Мальванов. Я зараз їду, Любуша. * Любуша. Так, так, звичайно. Прощай.

Мальванов. Ми почекаємо тебе в Красноводську. Виїжджай днів через три. Дай телеграму.

Любуша (хитає головою). Я не поїду, Ігоре.

Мальванов. Будь же розумною, Любуша, ти повинна, чуєш, повинна поїхати. Піти геть від проклятого минулого.

Любуша. Ні, Ігоре, я лишуся. Моє місце тут. Мальванов (гнівно). Де, біля трупа? Любуша. Ти не смієш так говорити, не смієш! Він вмер, щоб врятувати тебе від смерті.

Увіходить Хламушка з квитком.

Хламушка. Все зроблено. Поїзд уже підходить.

Мальванов. Брехня. Це підлість, а не рятування. Через нього я забув свій обов'язок і покинув товаришів у біді. (Бере квиток.)

Любуша. Ти вернувся через мене.

Мальванов. Так, я вернувся — і це моя провина" Кепський той більшовик, що повертається з дороги.

Любуша. Прощай.

Мальванов. Ти залишаєшься?

Любуша. Так.

Мальванов. Прощай. (Іде до виходу.)

Любуша (біжить за ним). Ти... ти ще повернешся?

Мальванов. Назад — ніколи. Тільки вперед. Якщо хочеш бути зі мною, шукай мене там — попереду. (Виходить.)

Любуша мовчки йде до тіла Шалімова і схиляється біля його ніг.

Завіса.

АКТ ЧЕТВЕРТИЙ

Молодий парк за містом, що безпосередньо межує з стадіоном. Близькість його відчувається в усьому, і насамперед в білій кам'яній галереї, що її крайній ріг починається з правого кутка сцени. Це невисока, в два метри, біла кам'яна естрада, па яку ведуть звідси білі ж

кам'яні, півкруглі сходи. Місце перед естрадою досить вільне, стежки, низенькі кущі, які не заступають голубих просторів, що відкриваються за низеньким білим муром вглибині. Зате з лівого боку починається густа тік"ь великих дерев, що тягнуться

вглибину ліворуч.

На стіні естради і ще в двох-трьох місцях розліплені свіжі афіші з надписом великими червоними літерами: "Підеш — не вернешся".

Ясний осінній день. Десь за естрадою грає музика, чути гомін, вигуки. Повз естраду за муром зліва направо проходить парад фізкультурників. Двоє фотографів знімає цей парад. Швидко увіходять двоє репортерів.

1-й репортер. Бачиш! Я ж казав, "Підеш — не вернешся". Він тут, це ясно! Мерщій.

2-й репортер. Та постривай, дай хоч дух перевести, ф-фу... .

1-й репортер. Потім переведеш. Мерщій.

2-й репортер. Стривай, він же в Ленінграді, ну, звичайно ж! Я сам вчора читав, як його там шанували — Мальванова.

1-й репортер. Ну, так то ж учора, а це сьогодні. Бачиш афіші — це крос його імені, на честь експедиції. А він не буде? Чудак!

З естради збігає сходами заклопотаний фізкультурник. Репортери

його зупиняють.

1-й репортер. Одну хвилиночку, ви не знаєте, товариш Мальванов приїхав?

Фізкультурник (на ходу). Приїхав. Він там (вказує на естраду), на стадіоні. (Біжить.)

1-й репортер. Бачиш!

Фотографи (перехоплюють фізкультурника). Стривайте, коли початок кросу?

Фізкультурник'. Старт рівно в два. (Біжить.)

Ф о т о г р а ф и. Та стривайте! А Муравська бере участь?

Фізкультурни к. (виривається і вибігає). Бере, бере, бере!

1-й репортер. Мерщій! (Іде до сходів.)

Але в цю хвилину гомін праворуч стає гучнішим, і на естраду виходять оточені барвистою юрбою спортивної молоді — Мальванов і Спичаковський. Останній дуже змінився, тримається спокійно й поважно, говорить повільно й широко.

Мальванов (тисне всім руки). Спасибі, спасибі, товариші, дуже радий вас бачити, дуже. 1-й репортер. Він! Впіймали!

1-й фізкультурник. Хай живе товариш Мальванов-, славний завойовник пустині, переможець Барса-Кель-мес!

• Молодь. Хай живе товариш Мальванов! Ура!

Мальванов (замішаний). Та годі-бо, годі! Ну, навіщо це, товариші, повірте, що ніякого подвигу тут немає, ми робили те, що зробив би кожен із нас. Кожен із громадян нашої прекрасної Батьківщини.

Дівчина-фіз культурниця. Товаришу Мальванов! А правда, що в експедиції була одна дівчина... Яка тел^ перемогла всі перешкоди?

Мальванов. Дівчина? Ах, да... (Проводить рукою по чолу.) Ні-ні. Дівчат з нами не було. Ні. (Стямився, знову весело.) В слідуючий раз візьмемо вас, товаришко. (Тисне їй руки.)

Регіт. Вигуки. Дівчина замішалась.

Молодь. Ага! Попалася/ Клава! Мальванов. Ну, до побачення, товариші.

Всі. Як, до побачення! Зараз же крос! За двадцять хвилин старт! Це ж на вашу честь, Ігоре Миколайовичу! "Підеш — не вернешся!"

Мальванов (сміється). Добре, добре, ідіть, готуйтесь. Я надійду, мені треба про дещо подбати. Спичаковський, друже, подзвони в Одесу до Вернидуба або спитай вдоїла, може, він уже приїхав! Привіт, товариші!

Молодь. Привіт! "Ідіть — вертайтеся"!

М-а л ь в а и о в. Добре, добре, вернусь!

Молодь виходить. Репортери накочуються на Мальванова. Фотографи націлюють апаратами.

1-й репортер. Товаришу Мальванов! Дозвольте вас на одну хвилину. (Блокнот і олівець.)

2-й репортер. Да, да, будь ласка, Ігоре Миколайовичу. На одну хвилинку. Як добре, що ми вас, гм, зустріли. (Блокнот і олівець.)

1-й репортер. Чисто, знаєте, випадково. (Відсапується, витираючись хусткою.)

Мальванов. Пробачте, але я не маю часу.

2-й репортер. Тільки два слова.

Мальванов. Дозвольте, товариші, ъевже ж і тут немає спокою? Я принаймі двадцять разів розмовляв після повернення.

1-й репортер. Ну, ось бачите. А з нашим журналом жодного разу.

2-й репортер. І з нашою газетою так само.

1-й репортер. Тільки два слова. На якому ви зупинились варіанті в повороті Амудар'ї в Каспійське море? Через Саракамиш чи через Узбой?

Мальванов. По-перше, це діло планувальних органів. А по-друге, які ж це "два слова"? Дивний ви народ, товариші. Я четвертий рік обходжу Устюрт, Узбой, Саракамиш, всі шляхи і стежки пусті, а ви хочете, щоб я "в два слова" повернув вам Амудар'ю в Каспійське море.

2-й репортер. Але ж пустиня жде води. Це ж було завданням вашої експедиції.

Мальванрв. Тим-то і не слід лити воду в газети. Прощайте товариші, я не маю часу.

1-й репортер. Одне слово. Чи правда, що ви пройшли болото Барса-Кельмес, де не ступала нога людини?

Мальванов. Щасливе місце — єдине, де не ступала нога репортерів. До побачення.

Повертається, щоб іти, але репортери забігають вперед.

— Дозвольте, товаришу Мальванов!

Увіходить Хламушка.

. Хламушка. Ігоре Миколайовичу! Ви!

Мальванов (радісно). Арсенію Павловичу! От радий вас бачити. Врятували мене від газетного полону.

Хламушка. Тепер вже пізно. Якщо боГтесь слави, треба було в Барса-Кельмесі лишитись.

Мальвано в.Лменно, прямо хоч назад їдь. Спичаковський, друже, побалакай, будь ласка, за мене. Це, товариші, мій, гм, помічник, товариш Спичаковський, він вам уже розкаже.

Спичаковський. Можна. Що вас цікавить, товариші?

Репортери пориваються до Спичаковського.

1-й репортер. Тільки два слова. На якому ви зупинилися варіанті в повороті...

Спичаковський. Не продовжуйте. Питання ясне. Мушу вам сказати, товариші, що питання про поворот або, вірніш, про повернення великої туркестанської ріки в Каспійське море восходить до далекої старовини. Хоча за відомостями арабських географів ріка Амудар'я або, як вона

прозивалась арабами, Джейхун, впадала в озеро Ховарезм. Репортери, що старанно записували, спиняються.

1-й репортер. Пробачте, товаришу Спичаковський, це, звичайно, дуже цікаво, але як би трошечки, розумієте, ближче.

Спичаковський. Якщо вам це не до вподоби, я можу перестати, але висвітлити інакше цю справу...

Обидва. Ні, ні, будь ласка, дуже цікаво.

Спичаковський. А коли цікаво, то не перечіплюйте. Ходім сюди, тут, здається, тихше.

Повільно іде ліворуч, репортери йдуть за ним, зітхаючи й хитаючи головою.

Ви, товариші, звикли все з наскоку, наспіх. Мушу вам сказати, що нема нічого більш шкідливого, ніж хапливість. Кажу це з власного досвіду. Був час, коли я сам...

Виходять всі троє.

Хламушка (здивований). Що сіалося з Спичаков-ським? Підмінили його, чи що?

Мальванов (сміється). Хіба ви не знаєте? Це все аварія наробила.

Хламушка. Яка аварія?

Мальванов. Ви пам'ятаєте, в нього були судороги. Ну, то від сильного струшення це все пройшло. Прямо чудеса,— навіть говорити

став інакше. То, бувало, встрибає, як заєць, а тепер — як почне розводити, за годину не скінчить.

Побачите, ці репортери не витримають, втечуть. Будьте певні.

Хламушка. То ж то ви їх йому на з'їдень.

Мальванов. І устілок більш не носить, і ходить поволі Ну, а ви по-старому намагаєтесь замкнути простір в горіхову лушпайку? Як Гамлет 28?

Хламушка. Де там! В мене тепер така нагрузка, що не до простору. Сам би ладен в горіхову лушпайку залізти. ' Мальванов. Та що ви! Лекції вам прибавили, чи що?

Хламушка. Яких там лекцій. Женщин мені прибавили, а не лекцій.

Мальванов. Та що ви! Яких женщин?

Хламушка. Переважно чужих. В результаті вашої експедиції я тепер деяким чином "охоронець покинутих жінок". Посада невдячна і клопітна. Судіть самі,— п'ять жінок, кожну треба розважити, втішити, заспокоїти, інформувати. Кошмар.

Мальванов. 'Що ви брешете! Звідки п'ять жінок? Сядьмо поки тут.

Сідають на лавочку.

Хламушка. Ну, аякже. По-перше, Ніна Михайлівна, це найлегша. Мовчить і плаче. По-друге, дружина цього самого Спичаковського, так звана Пушинка. За час вашої відсутності ця Пушинка значно поважчала. Ще місяць — і до моїх обов'язків прибавився б ще один — няньки.

Мальванов. Та що ви? От тобі й Спичаковський!

Хламушка. По-третє, ваша Темі.

Мальванов. От вже й моя.

Хламушка. Ця поклялася не пити води, аж поки ви не повернетесь. Довелося поїти її молочком з пляшечки. Мальванов. Дивіться, чи не вином? Хламушка. По-четверте, Таня.

Мальванов. Як Таня! Так вона ж не чужа, а ваша.

Хламушка (махає рукою). "Ночевала тучка золотая" 29... Де вже мені таку валькірію... Як повернулась з Парижа чемпіонкою та взнала, що Серьожі ногу відірвало поїздом,— боже ти мій! Плакала, билась, телеграми посилала, сама зірвалась їхати. Спізнилась. Що тут сліз було, лементу.

Мальванов. Так, далеко нам всім до Серьожі. Ногу сердешному відтяло, а назад не вернувся, далі поїхав. Оце більшовик. Іменно Барса-Кельмес.

Хламушка. Ну, як він — нічого?

Мальванов. До своїх звертав, сьогодні, мабуть, приїде. Хламушка. Ну-с, а п'ята...

М.альванов (глухо). П'ята... Любуша. Ну, що? Як вона?

Х л а м у ш к а. Те саме. Зараз, мабуть, уже шостий місяць.

Мальванов. Значить, це правда... Вагітна.

Хламушка. Так, небіжчик не даремно хвалився.

Мальванов. Так... його дитя. Ну, і що ж?

Хламушка. Працює. Великі успіхи робить. Окремого професора їй призначили — талант.

Мальванов. Та що ви! Я дуже радий. Хотілось би її побачити.

Хламушка. А вона частенько сюди їздить, на могилку до Саші, це ж тут майже поряд, в отому парку. (Показує рукою.) До стадіону автобусом, а потім оцією стежкою, бачите, отуди, вглибину. Напевно, й сьогодні буде.

Мальванов. Невже ж її задовольняє ця вузенька стежка — і куди ж — в страшне минуле, де вона стільки страждала... Коли тут же поряд, в двох кроках, буяє таке прекрасне життя, простяглися такі широкі дороги!

Хламушка. Ну, то чого ж! Покажіть їй шлях, зведіть її з цієї вузенької стежки.

.Мальванов. Ви думаєте, це так легка?

Хламушка. Вам? Переможцю пустині?

Мальванов (встає). Я знав, що ви це скажете. Ваш маршрут непридатний.

Хламушка. Цікаво, чому?

Мальванов. Вона сама обрала-свій шлях. (Показує на стежку.) Барса-Кельмес,— до старого нема вороття.

Хламушка (теж встає). Яка брехня! То його ж треба перебороти —— це старе, а не бігти від нього з гордим виглядом.

Мальванов. Перебороти болото — значить вибратись із нього, вийти.

Хламушка. Неправда, осушити! В цю мить жіночі голоси, сміх, і на сцену вбігає Таня. За нею Темі, трохи

далі Ніна.

Таня (підбігає до Хламушки). Чи ви бачили. Сидить тут і нікоторої уваги! Хто вам дозволив без калош виходити? Давно кашляли. Зараз же одягайте. (Викидає з. паперу калоші.)

Хламушка (покірно одягає). Адже ж сьогодні зовсім сухо. Тасенько!

Таня. Мало що сухо,— холодно.

Темі. Авжеж холодно. Ви напевно змерзли, ось я вам какао принесла гарячого, випийте.

Ніна (мовчки дає Хламушці маленький чемоданчик). Сніданок. (7 пакунок). Помаранчі.

Хламушка (з термосом, чемоданчиком і помаранчами). Та що це ви, діти мої... Куди це все!

Мальванов (сміється). Ну, й хитрець же ви, Арсенію Павловичу. А ще говорили,— клопітна посада.

Таня (допіру помітила Мальванова). Ігоре Миколайовичу! А я вас скрізь шукала? Ви давно вернулись? Де Серьо-жа? Хіба він не з вами приїхав?

Мальванов. Він заїхав на два дні до своїх в Одесу. Сьогодні мусить бути.

Таня. Як я намучилась, коли дізналась... про це. І головне — пізно. Я ж тоді в Парижі була. Кинулась навздогін, де там — і слід запав.

Маль в а нов. Так, не хотів лишатись. Ні на крок не відстав від експедиції. У вагоні і рану лікували.

Таня. Рану... (Затулила на мить обличчя руками.) Як проклинала я вас тоді. І вас... і себе.

Мальванов (кладе їй руку на плече). Що робити, Таня. Вашим Серпиком вся країна пишається.

Таня (палко). Моїм! (Тихо) Моїм... Не зуміла я його "моїм" зробити. Упустила.

Мальванов. Не сумуйте, Таня, ще нічого не втрачено.

Таня. Він дуже мучиться? Йому дуже важко... ходити?

Мальванов. Ні, не дуже. Тепер у нього протез. В Ленінграді зробили. Майже непомітно.

Таня. Тільки він і потерпів, сердега, тоді.

Мальванов. Не тільки, кілька чоловік поранило,

правда, легше. Один лише Спичаковський виграв на цьому

ділі, від судорог вилікувався. < '

Вбігають два розпорядники кросу.

— Тетяно Василівно! Ви тут! А ми вас скрізь шукаємо. Всі зібрались, скоро старт.

Таня. Добре, добре. Я зараз. (Мальванову.) Так ви

думаєте, Серьожа буде? (Товаришам.) Та зараз, зараз!

Правда, що він склав на пілота? Зараз! От кара божа іду!

Скажіть йому, що я тут. Ходім. — І

Біжить з товаришами. З лівого боку вертається Спичаковський і репортери. Обидва зпеможені, ледве пересувають ноги і витирають хустками піт.

Спичаковський. Здебільшого вважають за верхо річчя Амудар'ї річку Аксу, що значить по-киргизькому Біла Вода. Ця річка витікає...

■ Тим часом перший репортер, не витримавши, чкурнув у кущі і зник.

Ця ріка витікає... ця ріка витікає (Озирається.) Стривайте, де ж це ваш товариш? Це вже виходить не "витікає", а втікає.

Другий репортер. Боже мій! Друга година! Пробачте, пора.

Спичаковський. Стривайте, куди ж це ви? Я ще не торкнувся головного питання.

Другий репортер. Другим разом. Спасибі. (Тікає, не озираючись.)

Мальванов. Я вам казав. Заговорив-таки до нестями. Втекли.

Спичаковський. Дивні суб'єкти. Самі ж просили і раптом пішли. І куди це всі поспішають, не розумію. їх би в Барса-Кельмес на тиждень-другий.

Хламушка. Ну, ходім і ми, товариші.

Спичаковський. Мчать немов на пожежу. А чого, власне кажучи, бігтви? Я, наприклад, об'їхав три пустині і два моря, але об'їдь я ще десять,— я все одно не випереджу дитини, яка мандрує дев'ять місяців, щоб попасти на білий світ. І зовсім не поспішає.

Хламушка. Бачили філософа!

Маль в а н о в. Дх ти, каналія! А чи давно ти сам за поїздом біг?

Спичаковський. Це питання діалектичне. Якби я не потрапив на поїзд, я б не зазнав аварії. Якби я не зазнав аварії, я б не вилікувався від судорог. Якби я не вилікувався від судорог, я б по-старому скрізь поспішав і всіх доганяв. Значить, мені треба було наздогнати один раз самого себе, щоб перестати спішити. Ясно? Діалектика.

Хламушка. А що ви думаєте? Це ідея.

Спичаковський. Авжеж ідея. Спичаковський такий.

Хламушка, Ніна і Спичаковський виходять. Тим часом двоє фізкультурників вносять маленький столик і стілець і ладнають їх біля брами, прикріпивши поряд держалко з прапором,— що тріпоче на вітрі. Влаштовуються, оглядають в біноклі поле. Тут же розташувалася дівчина в білому, з червоним хрестом на брезентовій торбинці.

Мальванов (в роздумі). Невже ж. і мені треба догнати, нарешті, самого себе, як Спичаковський, щоб розв'язати цю задачу?.. Або... того мандрівця, що не поспішає... які дурниці! Невже ж я загубив секстант і компас і не знаю, куди іти? Не в Любушині ж двері справді...

Темі (обережно торкається його руки). Ігоре Миколайовичу...

Мальванов (здригнувши). А, це ти, Темі. Де б тут води роздобути, не знаєш?

Темі. О, я знаю! Я зараз принесу. Мальванов. Та постривай, куди ти! Побігла.

Темі побігла праворуч.

Мальванов. Темі!

Увіходить Любуша. Вона вдягнена дуже скромно, в береті і широкому пальті, що майже укриває її поповнілий стан. В руках у неї ворох квітів. Так іде вона до знайомої стежки. Але раптом спинилася, здивована і вражена, побачивши афішу на стіні. Настільки вражена, що не помітила, як посипалися з рук квіти. Схаменулась, провела рукою по чолу, озирнулась нетямущим поглядом. Тоді підняла розсипані квіти і, похиливши голову,

пішла своєю стежкою. Мальванов мовчки дивився на неї, стоячи оддаль з правого боку. Знімає капелюх, витирає лоба. Робить крок до Любуші, але по хвилі вагання повертається назад.

Увіходить Темі, обережно тримаючи в руках склянку води.

Темі. Єсть вода, Ігоре Миколайовичу, нарзан! Мальванов. Яка вода? На якого біса мені вода? Темі. Адже ж ви просили.

Мальванов (опам'ятавшись). Так... вода... Добре. (Несвідомо бере склянку і п'є.) Так, так, все пройшло, Темі, уплило, як вода, Барса-Кельмес.

Темі (злякано). Що з вами; Ігоре Миколайовичу? Хто тут був? Любуша? Ви її бачили?

Мальванов хитає головою.

Т е м і. То ось вона, дивіться! Ідіть мерщій, ви її доженете. Мальванов. Ні, Темі, це надто далеко. Далі, ніж Барса-Кельмес.

Темі. Нехай. І все ж таки треба дійти. Мальванов. Для чого?

Темі. Як для чого? Ви ж її любите, любили...

Мальванов. Любив... Але що дала ця любов і мені, і їй? Коли той безумець повернув її назад — до своєї могили,— я зрозумів, якою помилкою була ця любов для нас обох.

Темі. Помилкою! Але ж він вмер, то невже ж ви віддасте її мерцям самотню, покинуту, сумну? Помилка!.. Неправда. Ви відхитнулись тому, що в неї дитя під серцем, і це дитя не ваше, а його.

Мальванов (бере її руки). Яка ти дурненька, Темі! Невже ти думаєш, що це б мене спинило? О, з якою б радістю я взяв на руки цю маленьку, безсилу істоту, це рідне, а не чуже дитя. Кумедний народ ви, жінки, професійний у вас погляд на речі — жіночий.

Темі (спантеличено). Ну, то в чом^ ж тоді справа?

Мальванов. В чому? (Проводить рукою по лобі.) Так. Я мушу подати їй руку. Спасибі, Темі, спасибі. Що б там не було, а її не можна залишати мерцям. (Швидко йде в глибину дерев.)

Темі повільно іде в галерею. Увіходить Вернидуб. Він засмаг, змарнів. Права нога погано згинається, ходить повільно, спираючись на ціпок. Проходить стежкою, зникає за першим поворотом. Через хвилю по цьому вбігає

Таня. Тепер вона в своєму спортивному вбранні, в шовковій майці з золотою зіркою на грудях, з голими руками й ногами. Вона видимо схвильована.

Таня. Він тут! (Прикладає руки до серця.) Він тут... Серьожа! (Біжить стежкою вглибину. Зникає.)

Постать Вернидуба майнула між дерев. Він з'являється з другого боку і виходить накульгуючи на площадку, спиняється перед афішею. Читає, знімає кепку, надягає і повертається, щоб піти,— і прямо на нього майже

налітає Таня.

Таня. Серьожа! Серьожа!.. (Припадає йому на груди і плаче.)

Далека музика — почався перший забіг.

Вернидуб (упускає свій ціпок і гладить невміло Танину голову). Ну, ну, ну, чого ти, дурненька... годі.

Таня. Серьожа... Рідний... черепаха моя ненаглядна.

Вернидуб. Так... бачиш... тепер я й справді черепаха. (Пробує дістати ціпка з землі, але даремно.)

Таня (швидко підіймає ціпок). Сердешний, біднятко. (Знову плаче.)

Вернидуб. Ну, годі, Тасенько. А все-таки ти мене не догнала.

Таня. Ні, ні, тепер я тебе дожену, і вже нікому, нікому не віддам.

Вернидуб. Ну, біжи, мишка, тобі пора. Таня. Нічого, це поки малеча. Ти коли приїхав? Увечері нікуди не підеш?

Вернидуб. Сьогодні нікуди, а завтра, Тася, я їду. Таня. Як їду? Куди?

Вернидуб. Вірніш, лечу. В Онегу, Тасенько. Я-тепер летючий лікар, вроді як "Летючий голландець" 30. Там цинга недалеко,— експедиція накльовується.

Таня. Та як же це... Господи... А я думала...

Вернидуб. Не можна, Тасю,— у мене свої рахунки з простором. Невже ти думаєш, що я подарую йому цю перемогу. Немає ноги — упертість ще лишилась.

Таня. А я... а я думала...

Вбігають двоє фізкультурників.

Обидва. Товаришко Муравська! Де ви! Через десять хвилин ваша черга! Перша категорія! Таня. Значить, ти...

Вернидуб. Біжи, Тасенько, увечері побалакаємо.

Обидва. Товаришко Муравська!

Таня. Та чую! чую! Іду! Дивись же — увечері!

Біжать всі троє. Вернидуб іде праворуч. З глибини дерев виходять, продовжуючи розмову, Мальванов і Любуша.

Мальванов. Але чому? Невже ж ти мені —не віриш?

Любуша (спокійно й ласкаво). Чому? Твоїй щирості? Звичайно, вірю. Але ж цього не досить. Нам ще потрібно багато часу, щоб дійти одному до одного.

Мальванов. Ми вже пройшли цей шлях, Любуша. Хіба я не прийшов до тебе сьогодні?

Любуша (усміхаючись). І напевно, не відразу. Адже ж і ти, 'мабуть, вагався перше, ніж зважився на це. о Мальванов (змішався). Звідки... чому ти так думаєш?

Любуша (дуже спокійно). Та як же могло бути інакше? Як можемо зійтись ми тепер, коли не скінчилися наші шляхи? Хіба не ти сам сказав мені в ту страшну ніч: якщо хочеш бути зі мною, шукай мене там — попереду.

Мальванов. Любуша!

Любуша. Тільки тепер зрозуміла —я. велику правду цих слів... О, як багато я мушу ще йти, щоб стати гідною тебе.

Мальванов. Любуша! ■ Любуша. І справді! Чим була я тоді? Дурним дівчам, що слухало тільки серця, що не мало— ні сили, ні розуму, щоб

обрати правдивий шлях... що шукало лише ласки і міцного плеча, до якого б могла пригорнутись.

Мальванов (глибоко зворушений). Любуша!

Любуша. Ні-ні, не протягуй до мене своєї руки, я не можу її прийняти. Я не хочу, щоб ти взяв мене тільки з жалощів. Зрозумій же, що я сама, чуєш, сама, мушу стати чогось вартою!

• Мальванов. Любуша, рідна моя Любуніа!

Любуша. Ні, Ігоре, давньої Любуші вже немає... Немає вже бідної дівчинкиї, що розсипала тоді з щирим серцем всі свої яблука...

Мальванов (усміхаючись.). Шкодуєш?

Лло б у ш а (не відповідаючи). Тепер я бідна... і теж неро-

зумна жінка, яка хоче чогось добитись. Але дай (бере його

руки), дай їй дійти самій до мети. . •

Мальванов. Без підтримки, без дружньої руки!

Любуша. Ні, тепер я не зовсім самотня, Ігоре. В' мене вже є з ким іти. Це моя пісня і моя дитина. Скоро ми підемо разом.

Мальванов. І я, і я був певний, що ти схопишся за мою руку, мов сліпа! Як же я помилявся!

Любуша. Можливо, що вони ще зійдуться колись, наші шляхи. Але поки (вона хитає головою), але поки вони не зійшлись. І не треба їх з'єднувати .насильно. Не сердься, коли я відповім твоїми ж словами —

якщо хочеш бути зі мною, чекай мене там — попереду, коли .я стану гідною тебе. Прощай. (Виходить.)

Мальванов. Лю,буша! (Поривається за нею, але спиняється.)

Підходить Вернидуб.

Мальванов (бере його за руку). Так, Сергійку, складними маршрутами йде життя, складнішими, ніж цей крос...

Вернидуб (сумно усміхаючись). Яким мені вже не бігати.

Мальванов. Не сумуй, не догнав на кросі — випередиш у житті. Але слухай, Сергійко, і запам'ятай те, про що не повинен забувати жоден комуніст. Якщо ти хочеш бути попереду, пам'ятай, що ідеш вперед не тільки ти, а й ті, кого ти хочеш вести. (Виходить.)

Почався пробіг. Десь за муром одна по одній проносяться постаті бігунів. Вернидуб робить кілька кроків до рами, але зараз же повертається. Його обличчя скривлене мукою, він сідає на лавочку і схиляє голову на руки. Аж ось десь вгорі загримів мотор літака. Вернидуб підводиться, його обличчя проясніло, він підіймає вгору руку.

Вернидуб. О, простір! Ти знову мій!

Раптом за муром зростає якась тривога. Фізкультурники, що стоять біля брами, випускають бінокліі й кидаються за браму. Туди ж побігла й дівчина з торбинкою. Чути окремі вигуки.

— Муравська! Це Муравська! Води!

Ті ж фізкультурники й дівчина вносять безживну Т а н ю. Вернидуб поспішає

до неї.

Вернидуб. Таня! Таня! Що таке, —що з нею?

Фізкультурники (кладуть Таню на лавку). Тихше, товаришу, бачте, впала під час пробігу.

Дівчина (розстібає їй майку, підкладає пальто під ноги, бризкає водою в обличчя). Зомліла. Зараз очуняє. Мабуть, схвилювалась чимсь, перш як бігти...

Вернидуб. Таня! Голубко!..

Таня (розплющує очі). Чому... чому я тут? Боже мій!.. Я ж упала!..

Вернидуб. Тихше, голубко, не хвилюйся. (Виймає з кишені стетоскоп і слухає їй серце.)

Вбігають розпорядники кросу.

Що таке? Що з нею? Товаришко Муравська! Вернидуб, Тихше! Таня. Серьожа! Ти?

Вернидуб. Мовчи, Таня, дай серце послухати. Не дихай. Так. Ще хвилинку. (Слухає без стетоскопа.) Спортсмени. Що з нею, доктор? Вернид^уб. Нічого, все вже пройшло. Зомліла.

Таня. Ну, що, Серьожа, пізнав, нарешті, моє серце?

Вернидуб. Пізнав, Тасенько. Надто вже воно в тебе велике та гаряче. І не можна тобі бігати, Таня. Ну от, вже й заплакала.

Таня. Жаль, Серьожа. Пройшла моя слава, пропало моє першенство, не добігла... А все через тебе... ^Вернидуб. Нічого, видужаєш — добіжиш. Таня. Але ж ти поїдеш? Поможи мені встати, Серьожка. Вернидуб (допомагає їй підвестись). Де твоє пальто,— ага, ось.

Один з фізкультурників допомагає їй надягти пальто.

Ну, держись міцно, дівчинко. Бачиш, ти, напевно, збиралася мене водити, а тепер ось я тебе веду.

Таня. Веди, Серьожа, веди. Але ж ти поїдеш, полетиш... (Зітхає.)

Вернидуб. Ні, Таня, не поїду. І треба, та не можна. Доведеться твоїм серцем зайнятись.

Таня. Давно б! (Пригортається до нього.)

Вбігає кілька фізкультурників, за ними Хламушка, Ніна, Темі, Мальванов. Молодь оточує Таню.

— Товаришка Муравська! Таня! Ура!

Оплески.

— Привіт! Привіт!

Таня. Спасибі, товариші, спасибі!

Вернидуб. Тихше, товариші, їй не можна хвилюватись. Молодь. Скоріш видужуй, Таня! Без тебе і бігати не будемо!

Мальванов (швидко підходить і бере Танині руки). Тасенько, люба, що це ви!

Таня (усміхається). Серце підвело, Ігоре Миколайо-

вичу. _ . .

Мальванов. А може, не підвело, а привело куди треба, до справжнього фінішу.

Таня (сміється). Здається, що так.

Хламушка хоче підійти до Тані, але Ніна тягне його геть. Розштовхуючи юрбу, вбігає схвильований Спичаковський. В руках у нього аркушик

паперу.

Спичаковський. Де Мальванов? Ігор Миколайович!

Мальванов. Що таке? Чого ти репетуєш?

Спичаковський. Важливе радіо! Щойно одержано! Біг як жирафа! Троячка штрафу! (Під впливом хвилювання, він знову починає вистрілювати фрази.)

Мальванов. Яка жирафа? Що ти верзеш?

. Спичаковський. К чорту жирафу! Телеграма! Пропав Карпенко з загоном.

Мальванов. Не може бути! Де? (Вихоплює аркуш і читає.) "Загін інженера Карпенка. Барса-Кельмес... розшуки безуспішні... болото непроходиме... чекаємо допомоги". Летіти, зараз же летіти! Шукай авто, їдемо!

Спичаковський. Все зроблено. Дзвонив аерофлот. Єсть літак АНК-6. Льотчик Чурилін. Через хвилину — таксі.

Хламушка. Та невже знову в дорогу, Ігоре Миколайовичу?

Темі. Знову Барса-Кельмес! Знову...

Мальванов (він схвильований, його голос зміцнів, рухи енергійні). Так, так, мої друзі, знову в дорогу,— боротьба триває, пустиня ще не здалася. їдемо.

Спичаковський. Єсть, їдемо. Знову дорога. Ура! (Раптом дригає ногою і затримує її руками.)

Мальванов (зляканий). Стривай... та ти знову задриґав! От тобі й вилікувався...

Спичаковський. Дурниці! Хай краще ноги дриґають, аби душа не киснула. Не хочу бути вареним горохом,— хочу бути живим.

Мальванов. Правильно, Спичаковський, вірно. Пішли. Ідуть до виходу.

Спичаковський. Покотився горох на сімнадцять дорог! (Біжить вперед.)

Вернидуб поривається за ними, але зараз же вертається й бере Танину

руку.

Мальванов (бачить його вагання, вертається й підходить (Зо. нього). Не сумуй, Серьожа, прийде й твоя черга. Зараз твоє місце тут, і повір,

що воно нічим не гірше за наше. Адже ж і мій шлях — не тільки там. Єсть і в мене, мій друже, ще трудніші маршрути, від старого до нового.

Хламушка. Теж — Барса-Кельмес?

Мальванов. Ну, звичайно ж! І справді, що воно значить по-нашому, по-більшовицькому, оце саме Барса-Кельмес? Підеш — не вернешся? Тобто як, "не вернешся" — пропадеш, загинеш? Ні, товариші, не пропадеш, а не вернешся на старе місце. Знаєте, як в спіралі, коли нагору берешся. Зробив один круг і вернувся, тільки не на старе місце, а трохи вище. Ще круг — ще вище, і знову, і знову, поки не дійдеш до вершини. Та ось і ми йдемо і вертаємось, але вертаємось щоразу іншими, з новими якостями. Але шлях ще не скінчився.

Таня. Так, так!-І ми з тобою, Серьожа, підем і ми. Разом.

Хламушка. Я вже— бачу, товариші, що доведеться мені знову чужих жінок берегти.

Ніна (підходить і горнеться до Хламушки). Я не чужа — ваша.

Хламушка. От тобі й маєш! Попався.

Регіт.

Вбігає Спичаковський.

Спичаковський. Готово! Єсть машина. їдемо. Хламушка. А все ж таки вертайтесь, товариші! Мальванов. Одним кругом вище.

Завіса.

1 Устюрт — пустельне плато між Каспійським та Аральським морями.

Висота 200—370 м, площа — майже 200 тис. кв. км.

2 Чінгісхан (бл. 1155—1227) —засновник і великий хан Монгольсь

кої імперії (з 1206 р.), відомий спустошливими завойовницькими похода

ми проти народів Азії та Східної Європи, що супроводжувались загибеллю

цілих народів і призвели до насадження тяжкого татаро-монгольського іга

в завойованих країнах.

3 Каракуми (тюрк, чорні піски)— піщана пустеля в Середній Азії.

4 Б ар са — Кел ьм ес (Барсакельмес)—поширена в Середній Азії

назва гиблих місць. Із відомих географічних об’єктів таку назву має, наприк

лад, острів в Аральському морі, а також велика солончакова западина

на плато Устюрт. Саме ця западина, очевидно, й стала драматургові прообра

зом романтично-страхітливої місцевості, згадуваної в п’єсі.

11 Е м — од ин (М-І, "емка") — марка легкового автомобіля.

6 Гун ни — давній кочовий народ (II—V ст.), відомий в історії

спустошливими походами в різні країни.

7 Д і а н а — в римській міфології богиня місяця і полювання.

8 Маріуполь — з 1948 р. м. Жданов Донецької обл.

9 Амазонки — в грецькій міфології войовничий народ, який складав

ся з одних жінок. Жив нібито в Малій Азії та на узбережжі Азовського моря.

10 В а л ь к і р і ї — у скандінавськіˆ міфології діви-войовниці, які

розподіляли на полі бою перемогу й смерть, а після бою супроводили душі

героїв у Валгалу — "палац загиблих", своєрідний рай для душ воїнів-геро-

їв, які полягли в бою, і там частували їх.

11 Та не ламайся,Адам нещасни й.— Вводячи в розмову згадку

про Адама — першу людину, створену, згідно з Біблією, богом, І. Кочерга дає

зрозуміти, що ситуація з яблуком тут багатозначна. У біблійному

сюжеті яблуко — спокуса, "заборонений плід", скуштувавши якого Єва

з Адамом вчинили "первородний гріх" і були вигнані з раю.

12 Д П У (Державне політичне управління) — орган при НКВС РРФСР

по охороні державної безпеки в 1922—1923 рр. (створений на основі Все

російської Надзвичайної Комісії). В період, коли відбувається дія п’єси,

офіційна назва органу — ОДПУ (Об’єднане ДПУ).

13 Ш у б е р т Франц (1797—1828) —австрійський композитор. Серед

багатогранної творчості значне місце займають романтичні пісні-романси

(близько 600 на вірші Ф. Шіллера, Й. В. Гете, Г. Гейне та ін.).

14Узбой — стародавня долина, яка обмежує Каракуми з північного

заходу, тягнеться від Сарикамишської западини до Каспійського моря.

Довжина близько 550 км. У долині — ланцюги солоних озер, зарості

саксаулу.

,5Сарикамиш (Сарикамишська западина) —безстічна улоговина

за 200 км на південний захід від Аральського моря (од неї

до Каспія тягнеться Узбой). Дно — нижче рівня моря. Довжина бл.

150 км, ширина до 90 км. Іноді з Амудар’ї по руслу Дар’ялик у

западину проривається вода, утворюючи озеро.

16Хатиб, Іта-Хауз — місцеві географічні назви.

17 А м у — річка Амудар’я.

18 Гобі — смуга пустель і напівпустель на півночі і— північному

сході Центральної Азії.

19 Сул а м іф — ім’я біблійної красуні, нареченої Соломона, яка оспіву

ється в "Пісні пісень"— розділі Старого завіту Біблії.

20 Г і м а л а ї — найвища гірська система земної кулі, знаходиться у Пів

денній Азії, на території Пакистану, Індії, Непалу й Китаю.

21 Алтайський хребет.— Йдеться, очевидно, про Північно-Чуйсь-

кий хребет — один з найвищих хребтів гірської системи Алтаю (висота до

4173 м, довжина близько 120 км).

22 Шопен Фридерик Францішек (1810—1849)— польський композитор

і піаніст. Його новаторська багатогранна творчість — епоха в світовій

музиці.

23 Му у к су (Муксу)—бурхлива річка в Таджицькій РСР (басейн

Амудар’ї, притока Вакша).

24 О в р и н г (тадоіс.) — гірська стежка по схилах важко доступних скель,

опоряджена легкими плетеними карнизами на палях, забитих у кам’яні

розколини.

25 Туркестан — так називалася в XIX — на початку XX ст. вся тери

торія в Середній і Центральній Азії, населена тюркськими народностями.

26 Прометей — в грецькій міфології титан, який викрав у богів огонь

і дав його людям. Верховний бог Зевс наказав прикувати за це Прометея

до скелі на вічні муки: кожного дня орел розкльовував йому печінку,

яка за ніч знову відростала.

27 К р а с н о в од с ь к — місто, порт на Каспійському морі, початковий

пункт залізниці за Каспієм (від Баку через море до Красноводська —

паромна переправа). Центр Красноводської обл. Туркменської РСР.

28 Гамлет—головний герой трагедії англійського поета і драматурга

У. Шекспіра (1564 1616) "Гамлет, принц датський".

29 "Ночевала тучка золотая..." — початок вірша М. ІО. Лєр

монтова "Утес".

30 "Л е т ю ч и й голландец ь" — за середньовічною голландською

легендою примарний корабель з мертвою командою, який вічно блукає

морськими просторами, не пристаючи до берега. Вислів використовується

для характеристики непосидючих людей, вічних мандрівників.